

Piotr Dobosz

Pojęcie dziedzictwa kulturowego i jego znaczenie dla działań polskiej administracji publicznej wobec integracji europejskiej

Ochrona Zabytków 55/2 (217), 121-141

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Dobosz

Katedra Prawa Administracyjnego UJ, Kraków

POJĘCIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I JEGO ZNACZENIE DLA DZIAŁAŃ POLSKIEJ ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ WOBEC INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Pojęcia „dziedzictwo kulturowe”, „dziedzictwo kulturalne”, „narodowe dziedzictwo kulturalne” i „ochrona dóbr kultury” na tle polskich uregulowań konstytucyjnych

Dziedzictwo kulturowe jako przedmiot regulacji normatywnej można charakteryzować w sposób wielopłaszczyznowy, odnosząc je zarówno do sfery prawa obowiązującego w poszczególnych krajach, jak i do

norm prawnych wykraczających terytorialnie poza obszar jednego tylko państwa¹. W szerszym ujęciu, wymykającym się krajowemu porządkowi prawnemu, ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym determinowane są treścią zarówno umów międzynarodowych² o charakterze bilateralnym czy wielostronnym³, jak i prawodawstwem organizacji o charakterze międzynarodowym (ponadnarodowym). Z perspektywy kontynentu europejskiego można dostrzec stale

1. Modele systemowej ochrony zabytków w Polsce charakteryzują: J. Pruszyński, *Ochrona zabytków w Polsce. Geneza, organizacja, prawo*, Warszawa 1989; J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, t. I i II, Kraków 2001; P. Dobosz, *Administracyjnoprawne instrumenty kształtowania ochrony zabytków*, Kraków 1997.

2. Zob. W. Kowalski, *Międzynarodowo-prawne aspekty ochrony wspólnego dziedzictwa kulturowego. Od sporów do współpracy*, (w:) J. Kowalczyk, *Ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego*, Warszawa 1993, s. 15–24; S. Waltoś, *Prawna ochrona dóbr kultury w Europie (Tezy)*, (w:) *Spotkania w Willi Struwego 1998–2001. Wykłady o dziedzictwie kultury*, Warszawa 2001, s. 235–242.

3. Na konstytucyjny system źródeł prawa powszechnie obowiązującego w RP składają się w myśl art. 87 ust. 1 Konstytucji RP: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia (ust. 1). W myśl art. 92 Konstytucji RP „1. Rozporządzenia są wydawane przez organy wskazane w Konstytucji, na podstawie szczegółowego upoważnienia zawartego w ustawie i w celu jej wykonania. Upoważnienie powinno określać organ właściwy do wydania rozporządzenia i zakres spraw przekazanych do uregulowania oraz wytyczne dotyczące treści aktu. 2. Organ upoważniony do wydania rozporządzenia nie może przekazać swoich kompetencji, o których mowa w ust. 1, innemu organowi”, a także akty prawa miejscowego obowiązujące na obszarze działania organów, które je ustanowiły (ust. 2). W myśl art. 94 Konstytucji RP „Organy samorządu terytorialnego oraz terenowe organy administracji rządowej, na podstawie i w granicach upoważnień zawartych w ustawie, ustanawiają akty prawa miejscowego obowiązujące na obszarze działania tych organów. Zasady i tryb wydawania aktów prawa miejscowego określa ustawa”. Źródłami prawa powszechnie obowiązującego są także rozporządzenia z mocą ustawy wydawane przez Prezydenta RP (art. 234 Konstytucji RP). W myśl art. 88 ust. 1 „Warunkiem wejścia w życie ustaw, rozporządzeń oraz aktów prawa miejscowego jest ich ogłoszenie”. „Zasady i tryb ogłaszania aktów normatywnych określa ustawa” (art. 88 ust. 2). „Umowy międzynarodowe ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie są ogłaszane w trybie wymaganym dla ustaw. Zasady ogłaszania innych umów międzynarodowych określa ustawa” (art. 88 ust. 2). W odniesieniu do umów międzynarodowych szczególnego znaczenia nabierają: 1) art. 89 Konstytucji RP („Ratyfikacja przez RP umowy międzynarodowej i jej wypowiedzenie wymaga uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie, jeżeli umowa dotyczy: 1) pokoju, sojuszy, układów politycznych lub układów wojskowych, 2) wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji, 3) członkostwa Rze-

cyzospolitej Polskiej w organizacji międzynarodowej, 4) znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym, 5) spraw uregulowanych w ustawie lub w których Konstytucja wymaga ustawy” (ust. 1). „O zamiarze przedłożenia Prezydentowi Rzeczypospolitej do ratyfikacji umów międzynarodowych, których ratyfikacja nie wymaga zgody wyrażonej w ustawie, Prezes Rady Ministrów zawiadamia Sejm” (ust. 2). „Zasady oraz tryb zawierania, ratyfikowania i wypowiedzenia umów międzynarodowych określa ustawa” (ust. 3) oraz 2) art. 91 Konstytucji RP: „1. Ratyfikowana umowa międzynarodowa, po jej ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, stanowi część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy. 2. Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawa tej nie da pogodzić się z umową. 3. Jeżeli wynika to z ratyfikowanej przez RP umowy konstytuującej organizację międzynarodową, prawo przez nią stanowione jest stosowane bezpośrednio, mając pierwszeństwo w przypadku kolizji z ustawami” (w tym ostatnim przypadku mamy przełamaną zasadę prymatu ustawy nad umową międzynarodową). Ponadto w myśl art. 90 Konstytucji RP „1. Rzeczpospolita Polska może na podstawie umowy międzynarodowej przekazać organizacji międzynarodowej lub organowi międzynarodowemu kompetencje organów władzy państwowej w niektórych sprawach. 2. Ustawa wyrażająca zgodę na ratyfikację umowy międzynarodowej, o której mowa w ust. 1, jest uchwalana przez Sejm większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów oraz przez Senat większością 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby senatorów. 3. Wyrażenie zgody na ratyfikację takiej umowy może być uchwalone w referendum ogólnokrajowym zgodnie z przepisem art. 125. 4. Uchwałę w sprawie wyboru trybu wyrażenia zgody na ratyfikację podejmuje Sejm bezwzględłą większością głosów w obecności co najmniej połowy ustawowej liczby posłów”.

Nie są natomiast aktami prawnymi powszechnie obowiązującymi źródła wymienione w art. 93 Konstytucji RP. W myśl tego artykułu: „1. Uchwały Rady Ministrów oraz zarządzenia Prezesa Rady Ministrów i ministrów mają charakter wewnętrzny i obowiązują tylko jednostki organizacyjnie podległe organowi wydającemu te akty. 2. Zarządzenia są wydawane tylko na podstawie ustawy. Nie mogą one stanowić podstawy decyzji wobec obywateli, osób prawnych oraz innych podmiotów. 3. Uchwały i zarządzenia podlegają kontroli co do ich zgodności z powszechnie obowiązującym prawem”. Źródłami prawa wewnątrznie obowiązującego są także zarządzenia Prezydenta RP (art. 144 ust. 3 pkt 29 Konstytucji RP).

wzrastającą rolę Wspólnot Europejskich, Unii Europejskiej⁴ (dalej: UE) i Rady Europy⁵ (dalej: RE), których prawodawstwo w różnym stopniu determinuje charakter ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Przedmiot prowadzonych tutaj rozważań, zasadniczo, ograniczony zostaje do problematyki ochrony historycznego narodowego i wspólnego dziedzictwa kulturowego, na które składają się powstałe w przeszłości obiekty o charakterze zarówno materialnym (nieruchomości i ruchomości), jak i dobra o charakterze niematerialnym.

Konstytucja RP z 2 II 1997 r. nie posługuje się pojęciem „dziedzictwa kulturowego”⁶, zamiast którego zastosowane zostały wyrażenia o charakterze synonimicznym („dziedzictwo kulturalne”) lub zawierające się w ramach niego terminy o węższym zakresie przedmiotowym („dobra kultury”, „dziedzictwo narodowe”). W art. 5 Konstytucji RP z pojęciem „dziedzictwo narodowe”⁷ została powiązana norma zadaniowa i celowościowa, która w sposób ogólny determinuje charakter działań organów władzy publicznej, w tym również władzy wykonawczej. Zgodnie z jego brzmieniem RP „strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”, a także „stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju” (art. 6 ust. 1). Zawarta tutaj zasada równego dostępu podmiotów (obywateli) do dóbr kultury pozostaje w pozytywnoprawnej korelacji z ogólną zasadą równości wobec prawa, wyrażoną w art. 32 ust. 1 Konstytucji RP. Na tle treści art. 6 ust. 1 wyprowadzana może być ogólna konstytucyjna funkcja „kultury” i związanych z nią „dóbr” („dóbr kultury”), która będąc „źródłem” (materialnoprawnym podłożem) legitymizuje „tożsamość narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Pozytywny, przedmiotowy porządek konstytucyjny nawiązuje w tym zakresie do dorobku prawa naturalnego, a prawo do własnej kultury i tożsamości kulturowej ma w swej istocie charakter pierwotny wobec formalnego prawnego porządku państwowego. Inaczej mówiąc społeczeństwo, rozwijające się w ramach współczesnego przyspieszonego rozwoju cywilizacyj-

nego i budujące konstytucyjny porządek w systemie państwa demokratycznego nie może pominąć tych praw jednostek, które w płaszczyźnie aksjologicznej uważane są za elementarne, podstawowe i nadrzędne. Porządek prawny państwa wobec aksjologii tkwiącej w filozofii prawa natury ma w swojej istocie charakter deklaracyjny w odniesieniu do praw uznawanych przez współczesne demokracje i ich cywilizacje za podstawowe i elementarne uprawnienia jednostek, chociaż Konstytucja RP nie formułuje praw podstawowych umożliwiających ich wykładnię w konwencji naturalistycznej filozofii prawa. Granice formalne dopuszczalnej regulacji przez państwo zakresu i form korzystania przez jednostki z takich praw, uważanych często za niezbywalne, jednostek tkwią w ogólnym obowiązku powstrzymywania się państwa od takich działań, które w istocie pozbawiałyby to prawo jej dotychczasowego charakteru.

Konstytucja RP, będąca w systemie źródeł prawa krajowego aktem najwyższego rzędu nie jest formalną podstawą dla regulowania sfery praw Polaków zamieszkałych poza granicami RP. Sfera ta to domena prawodawstwa kraju którego obywatelem jest osoba narodowości polskiej, a także obszar regulacji prawnomiędzynarodowych. Dla potrzeb tej problematyki Konstytucja RP posługuje się pojęciem „narodowego dziedzictwa kulturalnego”, wskazując, że RP „udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym” (art. 6 ust. 2). W odniesieniu do większości stosowanych przez Konstytucję RP terminów nie formułuje ona ich definicji⁸.

Samopojęcie „narodowe dziedzictwo kulturalne” może być interpretowane i definiowane w dwojaki sposób. Definicja *sensu stricto* ma charakter podmiotowy i wiąże przedmiot dziedzictwa kulturalnego z określonym narodem (w przypadku tzw. państwa narodowego) lub kilkoma narodami (w przypadku państw o charakterze złożonym, np. federacyjnych), stojąc na stanowisku uprzywilejowanej ochrony dziedzictwa kulturalnego narodu (lub narodów) sprawującego władzę zwierzchnią w danym państwie. Relatywizuje ona związek dziedzictwa kulturowego z określonym terytorium i jego narodową społecznością, która staje się

4. Zob. F. Emmert, M. Morawiecki, *Prawo europejskie*, Warszawa–Wrocław 2001, będące trzecim wydaniem tego opracowania, uwzględniającym zmiany w prawie europejskim zdeterminowane treścią traktatu amsterdamskiego z 2 X 1997 r. i traktatu nicejskiego z 26 II 2001 r.

5. Zob. H. Izdebski, *Rada Europy. Organizacja demokratycznych państw Europy i jej znaczenie dla Polski*, Warszawa 1996.

6. Zob. także J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, (w:) *Konstytucja i władza we współczesnym świecie. Doktryna — prawo — praktyka. Prace dedykowane Profesorowi Wojciechowi Sokolewiczowi na siedemdziesięciolecie urodzin*, Warszawa 2002, s. 130–140 oraz tego Autora *Dziedzictwo kultury i przestrzeń miejska. Geneza, przesłanki i możliwości ochrony*, „Samorząd Terytorialny” 2002, nr 7–8, s. 3–18.

7. Do tego terminu nawiązywała bezpośrednio nazwa: „Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego”, które utworzone zostało rozporządzeniem Rady Ministrów z 26 X 1999 r. w sprawie utworzenia Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Dz. U. Nr 91, poz. 1014). Rozporządzeniem Rady Ministrów z 20 X 2001 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie utworzenia Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Dz. U. Nr 122, poz. 1329) została ona zastąpiona nazwą „Ministerstwo Kultury”. Termin „dziedzictwo narodowe” znalazł się natomiast w nazwie jednego z departamentów tego ministerstwa.

8. Do wyjątków zaliczyć należy treść art. 92 Konstytucji RP, na tle której wskazać można wszelkie elementy szczegółowego upoważnienia dla wydania rozporządzenia (pojęcie tzw. delegacji ustawowej, którym posługuje się doktryna prawa).

suwerenem tego dziedzictwa. Filozofia ta charakterystyczna jest dla modelu tzw. młodych państw nacjonalistycznych⁹.

Natomiast definicja *sensu largo* narodowego dziedzictwa kulturowego wykracza poza pojęcie narodu, do którego należy władza zwierzchnia państwa, identyfikując przedmiot ochrony z szeroko rozumianym podmiotem, obejmując ochroną dorobek nie tylko jednego narodu, ale wszystkich narodów i kultur, które złożyły się na materialny i niematerialny dorobek kulturalny określonego terytorium.

Charakteryzując konstytucyjne pojęcie narodowego dziedzictwa kulturalnego, posługując się definicją rozszerzającą, za narodowy dorobek w sferze dziedzictwa kulturalnego uznawać należy materialną i niematerialną spuściznę nie tylko Polaków zamieszkujących obszar RP, ale i narodów, które na przestrzeni historii wniosły wkład w rozwój ziem naszego państwa¹⁰. Taka strategia filozoficznego przeorientowania, determinująca nowy sposób postrzegania narodowego charakteru dziedzictwa kulturalnego, stanowi w sferze ochrony dziedzictwa kulturalnego płaszczyznę dla wypracowywania zasady wzajemności w stosunkach o charakterze międzynarodowym, a także umożliwia budowanie ponadkrajowych prawnych systemów ochrony wspólnego dziedzictwa kulturowego.

W tej płaszczyźnie można wyodrębnić system szczeblowej ochrony dziedzictwa kulturalnego. Jako wspólne dziedzictwo kulturowe wyodrębniamy zatem:

- a) lokalne wspólne dziedzictwo kulturalne — historyczne dziedzictwo narodów co najmniej dwóch, zazwyczaj sąsiadujących ze sobą państw;
- b) regionalne wspólne dziedzictwo kulturalne — dziedzictwo o charakterze regionalnym wielu państw, wyodrębnione na podstawie kryterium zobiektywizowanego (np. ze względu na położenie geograficzne — państwa regionu Morza Bałtyckiego);
- c) kontynentalne wspólne dziedzictwo kulturalne — wspólne dziedzictwo kulturalne poszczególnych kontynentów, np. Europy;

- d) światowe (powszechne) dziedzictwo kulturalne — globalne dziedzictwo kulturalne, na które składa się dziedzictwo wszelkich społeczności, narodów, państw i ich kultur ze wszystkich kontynentów naszej planety.

Takiemu ujęciu doktrynalnemu odpowiadają odpowiednie systemy prawne.

Ochrona dziedzictwa kulturowego w traktacie o utworzeniu Wspólnoty Europejskiej¹¹ oraz w traktacie o Unii Europejskiej

Traktat podpisany 25 III 1957 r. w Rzymie, który po wejściu w życie 1 XI 1993 r. traktatu o Unii Europejskiej (dalej: TUE)¹² otrzymał nazwę traktatu o utworzeniu Wspólnoty Europejskiej (dalej: TWE) zawiera unormowania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego¹³. Tytuł IX: *Kultura*, wprowadzony dopiero przez traktat z Maastricht¹⁴, zawiera art. 151 (128)¹⁵ normujący problematykę szeroko rozumianej kultury¹⁶.

Rozróznilo w nim „wspólne dziedzictwo kulturowe” od „kultur państw członkowskich” oraz „narodowej i regionalnej różnorodności”, czyli pluralizmu dziedzictwa kulturowego, które są wobec siebie relewantne, gdyż pozostają we wzajemnej pozytywnej korelacji prawnej. „Wspólnota przyczynia się” bowiem „do rozkwitu kultur państw członkowskich, respektując ich narodową i regionalną różnorodność, jednocześnie uwypuklając wspólne dziedzictwo kulturowe”¹⁷ (art. 151 ust. 1 TWE).

Normy traktatowe determinują działalność organów wspólnotowych, które mają stymulować, inspirować i subsydiować państwa członkowskie w ich działalności, albowiem działalność Wspólnoty „*ma na celu zachęcanie do współpracy pomiędzy państwami członkowskimi i, jeśli jest to konieczne, wspieranie i uzupełnianie ich działań w następujących dziedzinach: — podnoszenie poziomu wiedzy i szerzenie kultury i historii narodów europejskich; zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim; nie-*

9. W takim ujęciu pojęcie to nie nabiera charakteru pejoratywnego, gdyż identyfikuje ono takie państwa, w których bardzo mocno eksponowana jest historia, kultura i tradycja narodowa danego kraju bez deprecjonowania dorobku mniejszości narodowych żyjących w danym państwie. Ten skrajny patriotyzm dostrzegalny jest szczególnie w przypadku młodych niepodległych państw niezależnie od tego czy są to w ogóle nowopowstałe państwa, czy też narody i ich państwa, które w przeszłości utraciły swoją niezawisłość.

10. Zagadnienie to na tle uniwersalizmu omawiam w artykule: *Legal and Organizational Aspects of the Protection and Implementation of Social Building of the First Half of the 20th Century and Its Transcendence to the Epoch of Integration and Universalism in Poland*, (w:) *Budownictwo społeczne 1 pol. XX w. w Europie. Problemy ochrony i rewitalizacji*, Gdańsk 2000, s. 186–189.

11. Traktat ten w literaturze określany jest również jako traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską. Por. E. Wojtaszek–Mik, C. Mik, *Traktaty europejskie*, Kraków 2000, s. 72; S. Hambura, M. Muszyński, *Traktat o Unii Europejskiej z komentarzem. Traktat z Nicei z komentarzem*, Bielsko–Biala 2001, s. 5 i inne.

12. Tekst przed zmianami wprowadzonymi przez traktat nicejski w: E. Wojtaszek–Mik, C. Mik, op. cit., s. 36–71. Zob. także: S. Hambura, M. Muszyński, op. cit., s. 137–163.

13. Tekst TWE ze zmianami wynikającymi z traktatu amsterdamskiego, a przed zmianami określonymi traktatem nicejskim został zamieszczony w: E. Wojtaszek–Mik, C. Mik, op. cit., s. 72–254. Zob. także: S. Hambura, M. Muszyński, op. cit., s. 164–233 oraz B. Kuźniak, A. Capiak, *Traktat Amsterdamski. Komentarz*, t. I, Warszawa 2000.

14. Zob. M. Niedźwiedz, *Obrót dobrami kultury w Unii Europejskiej*, Kraków 2000, s. 14.

15. W nawiasie numeracja sprzed wejścia w życie traktatu amsterdamskiego. Numeracja artykułu 151 (128) nie została zmieniona przez traktat nicejski.

16. Wprowadzenie rozdziału *Kultura* spowodowane było tym, iż dostrzeżono, „że w koncepcji przyszłej Europy zabrakło jednego elementu: kultury”. A. Tomaszewski, *Europa — wspólne dziedzictwo*, (w:) *Spotkania w Willi...*, s. 28.

17. Zob. także tłumaczenie treści art. 151 TWE dokonane z języka francuskiego: E. Wojtaszek–Mik, C. Mik, op. cit., s. 7 i 168.

komercyjna wymiana kulturalna; — twórczość artystyczna i literacka, w tym także audiowizualna” (art. 151 ust. 2 TWE).

W sferze stosunków z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi normy traktatowe akcentują partnerski charakter tych stosunków, eksponując w sposób szczególny współpracę z Radą Europy (RE). Zgodnie z art. 151 ust. 3 TWE Wspólnota i państwa członkowskie „sprzyjają współpracy z krajami trzecimi i właściwymi organizacjami międzynarodowymi w sferze kultury”, zwłaszcza z RE. Z kolei w treści normy art. 151 ust. 4 TWE zawarta jest zasada o charakterze ogólnym, która stosowana powinna być także w innych obszarach uregulowań traktatowych. „W dziedzinach podejmowanych na podstawie pozostałych postanowień” TWE „Wspólnota bierze pod uwagę aspekty kulturalne”. Z działań wspólnotowych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego wyłączone są przedsięwzięcia o charakterze władcym na rzecz czynności nie mających oparcia w imperium i dla przyczynienia się „do osiągnięcia celów” wymienionych w art. 151, „Rada — działając zgodnie z procedurą” określoną w art. 251 (189 b) „i po zasięgnięciu opinii Komitetu Regionów, stosuje działania pobudzające, z wyłączeniem jakiegokolwiek harmonizacji ustaw i innych przepisów państw członkowskich” (art. 151 ust. 5).

W toku procedur określonych w art. 251, RE „działając jednomyślnie, na wniosek Komisji, uchwała zalecenia”. W myśl art. 249 (189) zalecenia, podobnie jak i opinie „nie mają mocy wiążącej” i nie wiążą w sposób obligatoryjny poszczególnych państw członkowskich. Warto wspomnieć, że tekst pierwotny traktatu rzymskiego nie zawierał praktycznie żadnych uregulowań dotyczących kultury poza ówczesnym art. 30 (36), który odnosił się do ograniczeń w wymianie dóbr, uzasadnionych „ochroną skarbów narodowych o wartości artystycznej, historycznej lub archeologicznej”¹⁸. Parlament Europejski i Komisja Wspólnot Europejskich w l. 70. XX w. postulowały podjęcie działań w tym sektorze, a przełomem stała się dopiero „Uroczysta Deklaracja Stuttgarcka w sprawie Unii Europejskiej” z 1983 r., podkreślająca znaczenie promocji „świadomości europejskiej”¹⁹.

Zawarty 7 II 1992 r. w Maastricht TUE²⁰, nie zawiera uregulowań, które w sposób bezpośredni normalowałyby zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowe-

go. Zgodnie jednak z art. 6 ust. 3 (F) UE „respektuje” (szanuje), „tożsamość narodową państw członkowskich”.

Ochrona dziedzictwa kulturowego w Układzie Europejskim ustanawiającym stowarzyszenie²¹ między Rzeczpospolitą Polską z jednej strony, a Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi z drugiej strony²²

Układ stowarzyszeniowy, nawiązując do „tradycyjnych więzi istniejących między Polską a Wspólnotą i jej Państwami Członkowskimi” oraz do „wspólnych wartości, które dzielą Strony” i deklarując zamiar „ustanowienia współpracy kulturalnej i rozwoju wymiany informacji” zawiera w części VII zatytułowanej *Współpraca kulturalna* regulacje dotyczące dziedzictwa kulturowego. Jednym z celów tego Układu jest, w myśl art. 1 ust. 2, „popieranie współpracy w dziedzinie kultury”, a „Strony są zgodne co do potrzeby popierania współpracy kulturalnej”, stąd też „programy współpracy kulturalnej Wspólnoty lub programy jednego lub kilku Państw Członkowskich mogą zostać rozszerzone na Polskę, a także rozwijane będą dodatkowe przedsięwzięcia będące przedmiotem wzajemnego zainteresowania” (art. 95 ust. 1). Współpraca ta „może obejmować w szczególności: — tłumaczenie dzieł literackich; — konserwację i odbudowę pomników i zabytków oraz miejsc o znaczeniu historycznym i kulturalnym; — szkolenie osób pracujących w sferze kultury; — organizację imprez kulturalnych o charakterze europejskim”²³ (art. 95 ust. 2). Pojęcie kultury zastosowane w art. 95 jest postrzegane jako pojęcie kultury w znaczeniu wąskim, co „nie jest w pełni zgodne z duchem samego Układu Europejskiego (UE), w którego treści znajdujemy wiele odwołań do kultury sensu largo”²⁴.

„Wspólne dziedzictwo kulturowe” a „dziedzictwo narodowe” w systemie prawnym Rady Europy

Prawodawstwo RE, której Polska jest członkiem od 1991 r., od początku jej istnienia akcentuje element „wspólnego dziedzictwa”. W myśl art. 1a Statutu RE²⁵ podpisanego 5 V 1949 r., wielokrotnie nowelizowanego, zawartego w Rozdziale I (*Cel RE*), celem tym jest „osiągnięcie większej jedności między jej członkami, aby chronić i wcielać w życie ideały i zasady, stanowiące ich wspólne dziedzictwo, oraz aby ułatwić ich postęp

18. Komentarz do Układu Europejskiego ustanawiającego stowarzyszenie między Rzeczpospolitą Polską z jednej strony a Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi z drugiej strony sporządzonego w Brukseli dnia 16 grudnia 1991 r., pod red. nauk. C. Banasińskiego, J. A. Wojciechowskiego, Warszawa 1994, s. 280.

19. Tamże, s. 280.

20. Tekst TU przed zmianami wprowadzonym przez traktat amsterdamski i traktat nicejski w: W. Czapliński, R. Ostrihansky, A. Wyrozumska, *Prawo wspólnot europejskich*, s. 127–143, po zmianach wprowadzonych traktatem amsterdamskim: E. Wojtaszek–Mik, C. Mik, op. cit., s. 36–71, a po zmianach wprowadzonych traktatem w Nicei: S. Hambura, M. Muszyński, op. cit., s. 137–163.

21. W sprawie zasad zawierania umów o stowarzyszeniu z państwami europejskimi: A. Cieśliński, *Umowy o stowarzyszeniu z państwami europejskimi. Instrument stosunków zewnętrznych Wspólnot Europejskich*, (w:) J. Kolasa, *Wspólnoty Europejskie. Wybrane problemy prawne*, część I, Wrocław 1994, s. 137–176.

22. Został podpisany 16 XII 1991 r., wszedł w życie 1 II 1994. Por. Dz. U. z 1994, nr 11, poz. 38.

23. Zob. obszerny komentarz do tego artykułu w: *Komentarz do Układu Europejskiego...*, s. 279–287.

24. Tamże, s. 279.

25. Dz. U. z 1994 r. Nr 118, poz. 565.

ekonomiczny i społeczny”. Ma on być „urzeczywistniane za pośrednictwem organów Rady w drodze omawiania wspólnych problemów, przez zawieranie porozumień i wspólne działanie w sprawach gospodarczych, społecznych, kulturalnych, naukowych, prawnych i administracyjnych, jak również przez przestrzeganie i rozwój praw człowieka i podstawowych wolności”, a uczestnictwo państw członkowskich w pracach RE „nie będzie miało wpływu na ich udział w dziele Narodów Zjednoczonych lub w innych organizacjach czy związkach międzynarodowych, których są stronami” (art. 1 b i c). Deklaracja wiedeńska tzw. szczytu wiedeńskiego z 1993 r. podkreślając funkcję RE akcentuje m.in. takie wartości, „które określają naszą tożsamość europejską”²⁶. W przedstawionej przez H. Izdebskiego systematyce aktualnych celów RE wymienione zostały m.in.: „popieranie uświadomienia i ugruntowania europejskiej tożsamości kulturowej”²⁷. Jednocześnie akcentowana jest „spójność kulturalna i pluralizm kultur”, jak np. w układzie międzyrządowego programu działalności w r. 1995 i 1996, stanowiącego „punkt odniesienia dla składanych sprawozdań Zgromadzeniu Parlamentarnemu przez Komitet Ministrów”²⁸.

Pierwszą z konwencji RE, do której wielokrotnie nawiązywały późniejsze akty prawne Rady, jest Europejska konwencja kulturalna sporządzona w Paryżu 19 XII 1954 r., do której Polska przystąpiła i którą ratyfikowała w 1989 r.²⁹

Już w preambule nawiązano do pojęcia „wspólnego dziedzictwa”, gdyż sygnatariusze konwencji, będący członkami RE, uznają, iż jej celem jest „osiągnięcie większej jedności jej członków, aby między innymi chronić i realizować ideały i zasady, które stanowią ich wspólne dziedzictwo”, a osiągnięcie tego celu nastąpić ma „przez lepsze wzajemne zrozumienie między narodami Europy”. Dla osiągnięcia tych celów „pożądane jest nie tylko zawieranie dwustronnych umów kulturalnych pomiędzy członkami Rady, lecz również prowadzenie polityki wspólnych działań mających na celu ochronę i popieranie rozwoju kultury europejskiej”. Europejska konwencja kulturalna ma zatem na celu „popieranie wśród obywateli wszystkich krajów członkowskich i innych państw europejskich, które zechcą przystąpić do tej konwencji, studiów nad językami, historią i cywilizacją innych narodów oraz cywilizacji wspólnej dla nich wszystkich”.

Zgodnie z art. 1 każda ze stron konwencji ma obowiązek podjęcia odpowiednich kroków „w celu ochrony i popierania rozwoju jej narodowego wkładu do wspólnego dziedzictwa kulturalnego Europy”. Każdy sygnatariusz umowy jest „w miarę możliwości” zobowiązany do:

- a) zachęcania „swych obywateli do studiów nad językami, historią i cywilizacją innych Umawiających się Stron” oraz do udostępnienia środków „tym Stronom w celu popierania tych studiów na jej terytorium”, a także do:
- b) czynienia starań „w celu popierania studiów nad jej językiem lub językami, historią i cywilizacją na terytorium innych Umawiających się Stron”, jak również do udostępnienia środków obywatelom tych Stron, umożliwiającym im „prowadzenie takich studiów na jej terytorium” (art. 2).

Strony zostały zobligowane do wzajemnych konsultacji w ramach RE, co ma na celu podejmowanie zgodnych działań „w zakresie popierania działalności kulturalnej, będącej przedmiotem ogólnoeuropejskiego zainteresowania” (art. 3). Aby umożliwić realizację art. 2 i 3, każde z państw-sygnatariuszy jest zobowiązane, „w miarę możliwości, ułatwiać poruszanie się i wymianę osób oraz obiektów o wartości kulturalnej” (art. 4). W przypadku uznania obiektów „o europejskiej wartości kulturalnej” znajdujących się w „dyspozycji” państwa będącego stroną tej umowy „za integralne części wspólnego dziedzictwa kulturalnego Europy”, jest ono zobowiązane do podjęcia odpowiednich kroków dla ich ochrony i zapewnienia do nich właściwego dostępu (art. 5).

Zagadnienia „stosowania postanowień” konwencji „oraz kwestie dotyczące jej interpretacji” są rozważane podczas posiedzeń Komitetu Ekspertów Kulturalnych RE (art. 6 ust. 1), a podjęte podczas nich wnioski przedkładane są „w formie zaleceń” Komitetowi Ministrów RE, „o ile nie będą to decyzje pozostające w kompetencji Komitetu Ekspertów Kulturalnych w sprawach o charakterze administracyjnym, które nie pociągają za sobą dodatkowych wydatków” (art. 6 ust. 3). Państwo, które nie jest członkiem RE, a które przystąpiło do tej konwencji, zgodnie z jej art. 9 ust. 4 „może wyznaczyć swego przedstawiciela lub przedstawicieli w celu uczestniczenia” w w/w posiedzeniach (art. 6 ust. 3). Sekretarz Generalny RE jest zobowiązany do poinformowania członków RE i rządu każdego państwa, „które przystąpiło do niniejszej konwencji, o istotnych dla nich decyzjach, które mogą być podjęte przez Komitet Ministrów lub Komitet Ekspertów Kulturalnych” (art. 6 ust. 4), a każda z tych stron ma obowiązek powiadomienia „we właściwym trybie” Sekretarza Generalnego RE o podjętym przez nią działaniu w celu zastosowania postanowień konwencji zgodnie z decyzjami podjętymi przez Komitet Ministrów lub Komitet Ekspertów Kulturalnych (art. 6 ust. 5). Jeżeli „niektóre propozycje dotyczące zastosowania niniejszej konwencji spotkają się z zainteresowaniem jedynie ograniczonej liczby” państw-stron

26. H. Izdebski, op. cit., s. 32.

27. Tamże, s. 32.

28. Tamże, s. 33.

29. Dz. U. z 1990 r. Nr 8, poz. 44 i 45. Na podstawie tej Konwencji działa m.in. Rada Współpracy Kulturalnej i Fundusz Kultury.

konwencji, „to mogą być one dalej rozpatrywane”, zgodnie z postanowieniami art. 7, „pod warunkiem, że ich wykonywanie nie pociągnie za sobą wydatków ponoszonych przez Radę Europy” (art. 6 ust. 6). W/w art. 7 konwencji stanowi, że jeżeli dla realizacji celów przez nią określonych dwie lub więcej strony zamierzają „zorganizować inne posiedzenia w siedzibie Rady Europy niż określone w ust. 1 art. 6”, to Sekretarz Generalny RE „udzieli im żądanej pomocy administracyjnej”.

Konwencja zastrzega w art. 8, że żadne jej postanowienie „nie będzie miało wpływu na:

- a) postanowienia istniejącej dwustronnej konwencji kulturalnej, podpisanej przez którąkolwiek ze stron, „ani nie będzie stanowić przeciwskazania” do zawarcia przez nie takiej konwencji;
- b) obowiązek podporządkowania się osób prawom i przepisom obowiązującym na terytorium każdej ze stron, „dotyczących wjazdu, pobytu i wyjazdu obcokrajowców”.

W myśl art. 10 każda ze stron może na swoim terytorium ograniczyć zasięg obowiązywania konwencji poprzez określenie terytoriów, „na których postanowienia niniejszej konwencji będzie się stosować”, po zwróceniu się do Sekretarza Generalnego RE „z oświadczeniem podanym następnie przez niego do wiadomości wszystkich pozostałych” stron. Każdy z sygnatariuszy może wypowiedzieć „konwencję w dowolnym czasie po upływie pięciu lat od jej wejścia w życie poprzez powiadomienie na piśmie” wystosowane do Sekretarza Generalnego RE, który poinformuje o tym pozostałe strony (art. 11 ust. 1), a wypowiedzenie to wchodzi w życie dla zainteresowanej strony „sześć miesięcy po dacie przyjęcia go” przez Sekretarza Generalnego RE (art. 11 ust. 2).

Zgodnie z art. 9 ust. 4 formuła konwencji obejmuje swoim zakresem także państwa europejskie nie będące członkami RE, albowiem Komitet Ministrów RE „może podjąć w drodze głosowania jednomyślną decyzję o zaproszeniu — na zasadach i warunkach, jakie uzna za stosowne — dowolnego państwa europejskiego nie będącego członkiem Rady do przystąpienia do niniejszej konwencji”. Zaproszone państwo „może przystąpić do konwencji po złożeniu dokumentu przystąpienia” u Sekretarza Generalnego RE. „Przystąpienie będzie się liczyć od daty przyjęcia tego dokumentu”, a Sekretarz Generalny RE jest zobowiązany do powia-

domienia wszystkich członków RE oraz każde przystępujące państwo o złożeniu wszystkich dokumentów ratyfikacyjnych i dokumentów przystąpienia (art. 9 ust. 5).

Inną umową międzynarodową RE ratyfikowaną przez Polskę jest Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), sporządzona w La Valetta 16 I 1992 r.³⁰ uzupełniająca zasady ustalone w Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego, podpisanej w Londynie 6 V 1969 r.

W treści jej preambuły nawiązano do innych aktów RE:

- 1) Europejskiej konwencji kulturalnej (szczególnie do jej art. 1 i 5), podkreślając, iż celem RE „jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami, w szczególności w celu ochrony i realizacji idei oraz zasad, które są ich wspólnym dziedzictwem”;
- 2) Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa architektonicznego w Europie, podpisanej w Grenadzie 3 X 1985 r.³¹ (nota bene Polska nie przystąpiła do dnia dzisiejszego do tej konwencji i jej nie ratyfikowała³²);
- 3) Europejskiej konwencji o przestępstwach przeciwko własności kulturalnej, podpisanej w Delfach 23 VI 1985 r.;
- 4) Zaleceń Zgromadzenia Parlamentarnego dotyczących archeologii, a w szczególności Zalecenia 848 (1978), 921 (1981) i 1072 (1988); oraz
- 5) Zalecenia nr R(89)5 dotyczącego ochrony i podkreślenia wartości dziedzictwa archeologicznego w związku z planami zagospodarowania przestrzennego miast i wsi.

W preambule przypomniano, „że dziedzictwo archeologiczne ma zasadnicze znaczenie dla wiedzy o historii ludzkości”³³. Posługując się pojęciem „europejskie dziedzictwo archeologiczne”, podkreślono, iż stanowi ono „dowód prądawnej historii”, będąc współcześnie poważnie zagrożonym „zniszczeniem z powodu wzrastającej liczby projektów zagospodarowania przestrzennego, zagrożeń naturalnych, nielegalnych lub nienaukowych wykopalisk i niewystarczającej świadomości publicznej”.

Uznano zarazem, „że jest istotne ustanowienie, tam gdzie jeszcze nie istnieją, odpowiednich kontrolnych procedur administracyjnych i naukowych oraz że potrzeba ochrony dziedzictwa archeologicznego powinna znaleźć odzwierciedlenie w planach zagospodaro-

30. Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564.

31. Przywoływany tekst konwencji o ochronie dziedzictwa architektonicznego w Europie został zamieszczony jako konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego w tłum. I. Działuka, weryfikowanym przez I. Głowacką w: *Vademecum konserwatora zabytków. Międzynarodowe normy ochrony dziedzictwa kultury*, pod red. M. Konopki, K. Pawłowskiego, „Biuletyn Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS”, Warszawa 1996, s. 63–68. Konwencję tę przywołuje również W. Kowalski jako konwencję o ochronie dziedzictwa Europy, powołując się na angielskojęzyczną wersję tej konwencji zamieszczoną w *European Treaty Series*, No 121 (*Convention*

for the Architectural Heritage of Europe). Zob. W. Kowalski, *Ochrona miast historycznych w świetle prawa europejskiego*, (w:) *Miasto historyczne. Potencjał dziedzictwa*, Kraków 1997, s. 51 i n.

32. Zob. także: R. Szafarz, *Traktaty Rady Europy — status na przełomie 1999/2000*, „Przegląd Prawa Europejskiego” 2000, 1(7), s. 59.

33. Zob. także: *Ochrona dziedzictwa archeologicznego w Europie*, pod red. Z. Kobylińskiego, Warszawa 1998; tegoż, *Międzynarodowe zasady ochrony i konserwacji dziedzictwa archeologicznego*, Warszawa 1998 oraz tegoż, *Teoretyczne podstawy konserwacji dziedzictwa archeologicznego*, Warszawa 2001.

wania przestrzennego oraz w kierunkach rozwoju kultury; podkreślając, że odpowiedzialność za ochronę dziedzictwa archeologicznego należy nie tylko do bezpośrednio zainteresowanego państwa, ale również do wszystkich państw w Europie w celu zmniejszenia ryzyka zniszczenia oraz promowania zachowania dziedzictwa poprzez zachęcanie do wymiany ekspertów i doświadczeń”.

Konwencja w rozdziale Definicja dziedzictwa archeologicznego określa, iż jej celem jest „ochrona dziedzictwa archeologicznego jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej i jako instrumentu dla badań historycznych i naukowych” (art. 1 ust. 1). Jako przedmiot dziedzictwa archeologicznego wyszczególnione zostały „wszelkie pozostałości, obiekty i jakiegokolwiek inne ślady ludzkości z minionych epok”:

- 1) „których zachowanie i analiza pomogą prześledzić historię ludzkości i jej stosunek do środowiska naturalnego”;
- 2) „dla których wykopaliska i odkrycia oraz inne metody badań nad dziejami ludzkości i jej środowiskiem są podstawowym źródłem informacji” i
- 3) „które są usytuowane w jakimkolwiek miejscu podlegającym jurysdykcji Stron” (art. 1 ust. 2).

Dziedzictwo archeologiczne „obejmuje struktury, konstrukcje, zespoły budowlane, eksploatowane tereny, przedmioty, zabytki innego rodzaju, jak też ich otoczenie znajdujące się na ziemi lub pod wodą” (art. 1 ust. 3).

W rozdziale Identyfikacja dziedzictwa oraz środków ochrony, w art. 2 sformułowane zostały obowiązki prawne sygnatariuszy konwencji, którzy zobowiązani są „do utworzenia, za pomocą środków właściwych dla danego państwa, systemu prawnego do ochrony dziedzictwa archeologicznego, przewidując”:

- 1) „utrzymanie inwentarza jej dziedzictwa archeologicznego oraz klasyfikację chronionych zabytków i stref”;
- 2) „utworzenie archeologicznych rezerwatów, nawet gdy nie ma tam widocznych pozostałości na powierzchni lub pod wodą, dla zachowania materialnego dowodu do analizy przez następne pokolenia”;
- 3) „obowiązek zgłaszania przez znalazcę uprawnionym organom przypadkowego odkrycia przedmiotów należących do dziedzictwa archeologicznego i udostępnianie ich dla przeprowadzenia badań”.

Dla „zachowania dziedzictwa archeologicznego oraz zagwarantowania naukowej rzetelności archeologicznych prac badawczych” strony umowy zobowiązały się:

- 1) „stosować procedury upoważniające do prowadzenia oraz nadzoru wykopalisk i innych prac archeologicznych w taki sposób, aby:
 - a) zapobiec wszelkim nielegalnym wykopaliskom oraz przemieszczeniu przedmiotów dziedzictwa archeologicznego,
 - b) zapewnić, aby archeologiczne wykopaliska i poszukiwania były przeprowadzane w sposób nauko-

wy i pod warunkiem, że: w miarę możliwości będą stosowane nieszkodliwe metody badania, przedmioty dziedzictwa archeologicznego nie pozostaną odkryte lub pozostawione podczas wykopalisk lub po ich zakończeniu bez zapewnienia odpowiedniego ich zabezpieczenia, konserwacji i ich zagospodarowania”;

- 2) „zapewnić, aby wykopaliska i inne potencjalnie szkodliwe techniki były wykonywane jedynie przez wykwalifikowane, specjalnie upoważnione osoby”;
- 3) „uzależnić od specjalnego wcześniejszego upoważnienia, jeżeli jest ono przewidziane przez prawo wewnętrzne danego państwa, użycie wykrywaczy metalu oraz jakiegokolwiek innych środków i metod wykrywania w poszukiwawczych pracach archeologicznych” (art. 3).

Konwencja nakłada obowiązki prawne państw sygnatariuszy podejmowania działań opartych na elementach władztwa publicznego, w tym także władztwa administracyjnego we wszystkich etapach jego przejawiania. Każda z państw — w myśl art. 4 — „zobowiązuje się do stosowania środków fizycznej ochrony dziedzictwa archeologicznego, zapewniając, stosownie do okoliczności”:

- 1) „nabycie lub ochronę przez organy państwowe, za pomocą innych odpowiednich środków, terenów mających stanowić rezerwat archeologiczny”;
- 2) „konserwację i zachowanie dziedzictwa archeologicznego, jeżeli jest to możliwe na miejscu”;
- 3) „zorganizowanie odpowiednich miejsc przechowywania pozostałości archeologicznych, które zostały przeniesione z ich pierwotnego miejsca”.

W konwencji posłużono się pojęciem „zintegrowana konserwacja dziedzictwa archeologicznego”. Termin ten wykazuje odpowiednie analogie do „zintegrowanej ochrony środowiska”, którym posłużył się polski ustawodawca dostosowując wymogi prawnej ochrony środowiska do standardów europejskich. Zgodnie z art. 5 strona umowy zobowiązuje się do:

- 1) „podejmowania próby pogodzenia i połączenia odpowiednich potrzeb archeologicznych oraz planów zagospodarowania przestrzennego poprzez zapewnienie archeologom uczestnictwa: a) w tworzeniu założeń planowania, ukierunkowanych na zapewnienie wyważonej strategii mającej na celu ochronę, konserwację i podniesienie wartości terenów o wartości archeologicznej, b) na różnych etapach planów zagospodarowania przestrzennego”;
- 2) „zapewnienia, by archeolodzy, twórcy planów miejskich oraz regionalnych systematycznie konsultowali się w celu umożliwienia: a) zmiany planów zagospodarowania, które mogą mieć niekorzystny wpływ na dziedzictwo archeologiczne, b) zapewnienia właściwego czasu i środków na odpowiednie naukowe badania stanowisk w terenie i do publikacji wyników badań”;

- 3) „zapewnienia, by ocena wpływu na środowisko i wynikające z tego decyzje w pełni uwzględniały stanowiska archeologiczne oraz ich otoczenie”;
- 4) „zapewnienia — jeśli przedmioty dziedzictwa archeologicznego zostały znalezione podczas zagospodarowania terenu — ich konserwacji na miejscu, jeśli jest to możliwe”;
- 5) „zapewnienia, by publiczne udostępnienie stanowisk archeologicznych, szczególnie jakiegokolwiek ustalenia organizacyjne, niezbędne do przyjmowania większej liczby osób zwiedzających, nie miało niekorzystnego wpływu na archeologiczny i naukowy charakter takich stanowisk i ich otoczenie”.

W zakresie Finansowania badań archeologicznych i konserwacji strony zobowiązały się do:

- 1) „zapewnienia publicznego dla badań archeologicznych ze strony państwowych, regionalnych i lokalnych władz, stosownie do ich uprawnień”;
- 2) „zwiększania materialnych środków dla ratownictwa archeologicznego a) przez przedsięwzięcie odpowiednich środków zapewniających, by w większych publicznych i prywatnych pracach zagospodarowania zostało zapewnione pokrycie — odpowiednio ze środków sektora publicznego lub prywatnego — całkowitego kosztu każdej niezbędnej związanej z nimi pracy archeologicznej, b) przez uwzględnienie w budżecie tych prac — podobnie jak w przypadku analizy zagrożeń dotyczących ochrony środowiska i zagospodarowania terenu — wstępnych badań i poszukiwań archeologicznych, końcowych dokumentów naukowych, jak też pełnej publikacji i udokumentowania znalezisk” (art. 6).

Ważnym obszarem jest działalność w zakresie rejestrowania i popularyzowania informacji naukowych dotyczących badań archeologicznych. W rozdziale Zbieranie i rozpowszechnianie informacji naukowych zawarte zostały przepisy, które dla „ulatwienia badań nad odkryciami archeologicznymi i rozpowszechnienia wiedzy na ten temat” zobowiązują strony do:

- 1) „przygotowywania i aktualizowania raportów, inwentarzy i map stanowisk archeologicznych na obszarze swej jurysdykcji”;
- 2) „podejmowania wszelkich praktycznych środków, po zakończeniu prac archeologicznych, umożliwiających sporządzenie przeznaczonego do publikacji naukowego raportu, poprzedzającego niezbędne całościowe ogłoszenie specjalistycznych badań” (art. 7). Ponadto poszczególne strony zobowiązały się:
- 1) „ulatawiać krajową i międzynarodową wymianę przedmiotów dziedzictwa archeologicznego dla profesjonalnych celów naukowych, podejmując jednocześnie odpowiednie kroki w celu zapewnienia, by taki obieg nie mógł w żaden sposób zagrozić kulturowej ani naukowej wartości tych przedmiotów”;
- 2) „promować wymianę informacji o odbywających się archeologicznych badaniach i wykopaliskach oraz przyczyniać się do organizowania międzynarodowych programów badawczych” (art. 8);

W zakresie Kształtowania świadomości publicznej strony zobowiązały się:

- 1) „prowadzić działalność edukacyjną w celu wzbudzenia i rozwijania w opinii publicznej świadomości o wartości dziedzictwa archeologicznego dla zrozumienia przeszłości i niebezpieczeństw, jakie mu zagrażają”;
- 2) „promować publiczny dostęp do znaczących przedmiotów własnego dziedzictwa archeologicznego, w szczególności stanowisk archeologicznych, i zachęcać do publicznej ekspozycji wybranych obiektów archeologicznych” (art. 9).

Rygorystyczne sformułowania odnoszą się do zagadnienia Zapobiegania niedozwolonemu obiegowi przedmiotów dziedzictwa archeologicznego. Zgodnie z art. 10 strony zobowiązane są:

- 1) „organizować wymianę informacji o każdym zidentyfikowanym nielegalnym wykopalisku pomiędzy odpowiednimi organami państwowymi i instytucjami naukowymi”;
- 2) „informować odpowiednie organy w państwie pochodzenia, które jest stroną niniejszej konwencji, o każdej propozycji, co do której podejrzewa się, iż pochodzi z nielegalnych wykopalisk lub z legalnych, ale jest bezprawna, oraz przedstawiać niezbędne szczegóły na ten temat”;
- 3) „podjąć niezbędne kroki w celu zapewnienia, by muzea i podobne instytucje, których polityka nabywania przedmiotów dziedzictwa archeologicznego pozostaje pod kontrolą państwa, nie nabywały przedmiotów pochodzących prawdopodobnie z niekontrolowanych znalezisk lub nielegalnych wykopalisk albo z legalnych, ale bezprawnie zdobytych”;
- 4) „w przypadku muzeów i podobnych instytucji mieszczących się na terytorium Strony, ale których polityka nabywania przedmiotów nie pozostaje pod kontrolą Państwa: a) udostępnić im tekst niniejszej (...) konwencji, b) nie szczędzić wysiłków w celu zapewnienia poszanowania przez te muzea i instytucje zasad ustalonych wyżej w punkcie trzecim”;
- 5) „ograniczać, w miarę możliwości, poprzez edukację, informację, kontrolę i współpracę, przemieszczanie przedmiotów dziedzictwa archeologicznego, uzyskanych z niekontrolowanych znalezisk lub nielegalnych wykopalisk, lub bezprawnie z legalnych wykopalisk”.

W myśl art. 11 konwencja nie narusza innych norm prawa międzynarodowego, tzn. „istniejących lub przyszłych dwustronnych lub wielostronnych umów pomiędzy Stronami, dotyczących nielegalnego obrotu przedmiotami dziedzictwa archeologicznego lub ich zwrotu pełnoprawnemu właścicielowi”. Strony konwencji deklarują „wzajemną pomoc techniczną i naukową” w ramach której zobowiązują się:

- 1) „udzielać sobie wzajemnej technicznej i naukowej pomocy przez wymianę doświadczeń i ekspertów w dziedzinach dotyczących dziedzictwa archeologicznego”;

2) „zachęcać, w granicach właściwego ustawodawstwa wewnętrznego lub wiążących je umów międzynarodowych, do wymiany specjalistów w dziedzinach dotyczących zachowania dziedzictwa archeologicznego, również w dziedzinie stałego szkolenia” (art. 12).

Kontrola stosowania poprawionej konwencji oddana została Komitetowi Ekspertów, utworzonemu przez Komitet Ministrów RE na podstawie art.17 Statutu RE. Ma on „w szczególności”:

- 1) „przedstawić okresowo” Komitetowi Ministrów RE „raport o stanie działań w sferze ochrony dziedzictwa archeologicznego” w poszczególnych państwach-stronach poprawionej konwencji „i o realizacji zasad” w niej zawartych;
- 2) proponować Komitetowi Ministrów RE środki do realizacji postanowień poprawionej konwencji, „włącznie z działalnością wielostronną, rewizją lub zmianą” konwencji oraz informowaniem opinii publicznej o celach poprawionej konwencji;
- 3) zalecać Komitetowi Ministrów RE zaproszenie państw, które nie są członkami RE, do przystąpienia do poprawionej konwencji (art. 13).

Niestety do dnia dzisiejszego (jak już zaznaczono wcześniej) Polska nie przystąpiła i nie ratyfikowała Konwencji o ochronie dziedzictwa architektonicznego z 3 X 1985 r. z Grenady. W części wstępnej odwołuje się ona do szeregu uniwersalnych celów i wartości oraz aktów prawnych, eksponując element wspólnego dziedzictwa. Nawiązano do celu RE, którym „jest osiągnięcie większej jedności członków, między innymi w celu ochrony oraz realizacji ideałów i zasad, które stanowią ich wspólne dziedzictwo architektoniczne” podkreślając, że „dziedzictwo architektoniczne stanowi niczym niezastąpione odzwierciedlenie bogactwa i zróżnicowania dziedzictwa kulturalnego Europy, jest bezcennym świadectwem naszej przeszłości i stanowi wspólne dziedzictwo wszystkich Europejczyków”. Odwołano się także „do znaczenia jakie odgrywa zachowanie dla przyszłych pokoleń świadectw rozwoju kultury oraz poprawa środowiska miejskiego i wiejskiego, a tym samym sprzyjanie rozwojowi gospodarczemu, społecznemu i kulturalnemu państw i regionów” i zaakcentowano „doniosłość osiągnięcia porozumienia w zakresie podstawowych założeń wspólnej polityki gwarantującej zachowanie i wzbogacanie dziedzictwa architektonicznego”.

Wśród przywołanych w preambule aktów międzynarodowych znalazły się: Europejska konwencja kulturalna podpisana 19 XII 1954 r. w Paryżu, Europejska Karta Dziedzictwa Architektonicznego, przyjęta przez Komitet Ministrów RE 26 IX 1975 r., Rezolucja nr (76) 28 w sprawie przystosowania wymogów zintegrowanej ochrony dziedzictwa architektury, przyjęta 14 IV 1976 r., Zalecenie Zgromadzenia Plenarnego

RE nr 880 (1979) w sprawie ochrony europejskiego dziedzictwa architektonicznego, Zalecenie Komitetu Ministrów nr R (80) 16 w sprawie specjalistycznego szkolenia architektów, urbanistów, inżynierów budowlanych architektów krajobrazu oraz Zalecenie Komitetu Ministrów nr R (81) 12 z 1 VII 1981 r. w sprawie działań na rzecz wspomagania zanikających rzemiosł w kontekście działalności artystycznej.

Konwencja wprowadza definicję pojęcia „dziedzictwo architektoniczne”, na które składają się zarówno rzeczy nieruchome stworzone przez człowieka, jak i nieruchomości ukształtowane wspólnie przez człowieka i naturę. Zgodnie z art. 1 dla celów konwencji, określenie „dziedzictwo architektoniczne” rozumiane jest jako „dobra trwale obejmujące:

1. Zabytki: wszelkie budowle i obiekty wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, włącznie z ich częściami składowymi i ich wyposażeniem;
2. Zespoły budynków: jednolite zespoły zabudowy miejskiej lub wiejskiej wyróżniające się szczególną wartością historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną, na tyle zwarte, aby tworzyć określoną jednostkę urbanistyczną³⁴;
3. Tereny: dzieła stworzone wspólnie przez człowieka i naturę, stanowiące obszary częściowo zabudowane, dostatecznie wyodrębnione i jednolite, aby tworzyć jednostkę urbanistyczną posiadającą szczególną wartość historyczną, archeologiczną, artystyczną, naukową, społeczną lub techniczną”.

Zgodnie z art. 2 celem „dokładnego zidentyfikowania zabytków, zespołów budynków i terenów podlegających ochronie, każda ze Stron zobowiązuje się do prowadzenia inwentaryzacji, a w przypadku zagrożenia dóbr, o których mowa, do niezwłocznego przygotowania właściwej dokumentacji”. Jeden z rozdziałów reguluje zagadnienie Systemu ochrony prawnej. W myśl art. 3 każda ze stron „zobowiązuje się do:

1. wprowadzenia systemu ochrony prawnej dziedzictwa architektonicznego;
2. wprowadzenia, w ramach tego systemu i w sposób właściwy dla danego Państwa lub regionu, przepisów dotyczących ochrony zabytków, zespołów budynków i terenów”.

Sygnatariusz konwencji zobowiązany jest do:

1. „wprowadzenia właściwego nadzoru i zasad wydawania decyzji zgodnie z wymogami ochrony prawnej dóbr, o których mowa;
2. zapobiegania niszczeniu, rujnowaniu lub burzeniu dóbr podlegających ochronie. W tym celu każda ze stron wprowadzi, o ile już nie istnieją, przepisy, które: a) zobowiązują do przedstawienia właściwemu organowi każdego projektu dotyczącego rozebrania lub przebudowy obiektów zabytkowych już podle-

34. Zob. również tłumaczenie tego punktu w: W. Kowalski, *Ochrona miast...*, s. 54.

gających ochronie, albo w stosunku do których podjęto działania mające na celu objęcie ich ochroną, a także wszelkich projektów mających wpływ na otoczenie; b) zobowiązują do przedstawienia właściwemu organowi wszelkich projektów dotyczących zespołu budynków lub jego części, albo terenu, które przewidują: — rozebranie budynków, — budowę nowych obiektów, — istotną przebudowę, która narusza charakter zespołu budynków lub terenu; c) zezwalają organom publicznym nałożenie na właściciela dobra chronionego obowiązku przeprowadzenia prac renowacyjnych, albo na ich wykonanie we własnym zakresie w przypadku nie wykonania ich przez właściciela; d) zezwalają na wykup dobra chronionego”.

Zgodnie z art. 25 ust. 1 państwo „w czasie podpisywania albo składania dokumentów ratyfikacyjnych, zatwierdzania lub przystąpienia, może oświadczyć, że zastrzega sobie prawo nie stosowania artykułu 4 ust. 2c) i d) w całości lub w części. Składanie innych zastrzeżeń jest niedopuszczalne”, przy czym zastrzeżenie to może zostać cofnięte (art. 25 ust. 2). Artykuł 5 formułuje dla państw-sygnatariuszy obowiązek „wydania zakazu usuwania całości lub części każdego obiektu zabytkowego będącego pod ochroną, chyba że ich stan techniczny wymusza taką konieczność. W takim przypadku, właściwy organ podejmuje odpowiednie środki ostrożności związane z demontażem zabytku, jego przeniesieniem i odbudową we właściwej lokalizacji”.

Konwencja posługuje się pojęciem „zintegrowanej polityki ochrony zabytków” (pojęciem zintegrowanej ochrony posługuje się w odniesieniu do środowiska Prawo ochrony środowiska). Zgodnie z art. 10 strony zobowiązują się „do przyjęcia zintegrowanej polityki ochrony zabytków, która:

1. traktuje ochronę dziedzictwa architektonicznego jako istotny cel planowania przestrzennego miast i krajów oraz zapewni, żeby ten wymóg był brany pod uwagę zarówno na etapie opracowywania planów zagospodarowania przestrzennego, jak i przy wydawaniu decyzji zezwalających na podejmowanie prac;
2. popiera programy restaurowania i zachowania dziedzictwa architektonicznego;
3. uwzględnia konserwację, promocję i wzbogacanie dziedzictwa architektonicznego jako podstawowy element polityki kulturalnej i przestrzennej oraz planowania;
4. ułatwia tam, gdzie jest to możliwe w procesie planowania przestrzennego miast i krajów, zachowanie i wykorzystanie niektórych budynków, których faktyczne znaczenie nie uzasadnia ochrony w znaczeniu określonym w artykule 3 ustęp 1 niniejszej Konwencji, ale które są interesujące z punktu widzenia ich lokalizacji w środowisku miejskim lub wiejskim, albo z punktu widzenia jakości życia;

5. sprzyja kultywowaniu umiejętności oraz stosowaniu tradycyjnych materiałów jako niezwykle istotne dla przyszłości dziedzictwa architektonicznego”.

Konwencja wprowadza zasadę względnego wykorzystywania chronionego dziedzictwa architektonicznego dla potrzeb współczesnej cywilizacji, która pozostaje w pozytywnej korelacji z przyjętą w art. 5 Konstytucji RP zasadą zrównoważonego rozwoju. Zgodnie z art. 11 konwencji, państwa-strony „szanując architektoniczny i historyczny charakter dziedzictwa, zobowiązuje się do popierania: wykorzystywania dóbr chronionych dla potrzeb współczesności; adaptacji, o ile to możliwe, starych budynków do nowych celów”. Konwencja doceniając znaczenie „jakie odgrywa udostępnianie publiczności dóbr chronionych” zobowiązuje zarazem poszczególne kraje do „podejmowania odpowiednich działań dla zapewnienia, żeby skutki tej dostępności nie wpływały negatywnie na charakter architektoniczny i historyczny tych dóbr lub ich otoczenia” (art. 12). Dla ułatwienia prowadzenia polityki w zakresie ochrony zabytków kraje zostały zobowiązane do popierania „w ramach własnych struktur politycznych i administracyjnych, skuteczną współpracę na wszystkich szczeblach między służbami odpowiedzialnymi za konserwację, kulturę, ochronę środowiska i planowanie” (art. 13).

Konwencja wprowadza pojęcie „europejskiej koordynacji polityki ochrony zabytków”. Zgodnie z art. 17 strony zobowiązują się „do wymiany informacji na temat polityki ochrony zabytków, w zakresie:

1. metod badań przeglądowych, ochrony i konserwacji dóbr, uwzględniając zarówno dorobek historyczny jak i współczesny;
2. optymalnych form godzenia potrzeb w zakresie ochrony dziedzictwa architektonicznego z potrzebami współczesnego życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego;
3. stworzonych przez nowe technologie możliwości identyfikowania i inwentaryzowania zabytków architektury oraz walki z niszczeniem materiałów, a także w dziedzinie badań naukowych, prac restauracyjnych oraz metod zarządzania i propagowania tego dziedzictwa;
4. form popierania twórczości w dziedzinie architektury, jako wkładu naszej epoki do dziedzictwa europejskiego”.

Konwencja obliguje do wzajemnej wymiany specjalistów i pomocy technicznej. Zgodnie z art. 18 strony zobowiązały się „do zapewnienia, ilekroć okaże się to konieczne, wzajemnej pomocy technicznej w formie doświadczeń i specjalistów w dziedzinie konserwacji dziedzictwa architektonicznego”. Ponadto strony zobowiązały się, „w ramach ustawodawstwa państwowego lub porozumień międzynarodowych, do popierania europejskiej wymiany specjalistów z zakresu konserwacji dziedzictwa architektonicznego, w tym także w dziedzinie szkolenia” (art. 19). Konwencja statuuje utwo-

rzenie Komitetu Ekspertów. W myśl art. 20 Komitet Ekspertów, powołany przez Komitet Ministrów RE dla celów tej konwencji w trybie art. 17 Statutu RE, nadzoruje jej stosowanie, a w szczególności:

1. przedstawia Komitetowi Ministrów RE „okresowe sprawozdania dotyczące sytuacji w dziedzinie ochrony zabytków architektury” w państwach — stronach konwencji, realizacji jej zasad oraz działań własnych;

2. przedstawia Komitetowi Ministrów RE propozycje form realizacji postanowień konwencji (takie formy mogą obejmować propozycje działań wielostronnych, rewizję lub zmiany w postanowieniach konwencji oraz informowanie opinii publicznej o jej celach);

3. przedstawia Komitetowi Ministrów RE zalecenia dotyczące zaproszenia do przystąpienia do niniejszej Konwencji Państw, nie będących członkami RE.

Konwencja nie stoi na przeszkodzie w stosowaniu „szczególnych bardziej korzystnych przepisów dotyczących ochrony” dziedzictwa architektonicznego, a zawartych w: a) konwencji o ochronie światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 11 1972 r.; b) Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego z 6 V 1969 r.

Konwencja zawiera artykuły dotyczące „środków pomocniczych”. Każda ze stron jest w tym zakresie zobowiązana do:

- 1) zapewnienia „przez organy publiczne pomocy finansowej dla utrzymania i restauracji dziedzictwa architektonicznego, znajdującego się na jej terytorium, zgodnie z ich właściwością ogólnokrajową, regionalną lub lokalną i w ramach dostępnego budżetu”;
- 2) „uruchomienia w razie konieczności, mechanizmów fiskalnych, mogących przyczynić się do ochrony tego dziedzictwa”;
- 3) „popierania inicjatyw prywatnych związanych z zachowaniem i restauracją dziedzictwa architektonicznego” (art. 7);
- 4) „do podjęcia działań na rzecz poprawy ogólnego stanu środowiska w otoczeniu zabytków, zespołów budynków i terenów zabytkowych” (art. 7);
- 5) „wspierania badań naukowych, których celem jest określenie i analiza szkodliwych skutków zanieczyszczenia środowiska oraz określenia środków i sposobów jego ograniczenia lub likwidacji” oraz „uwzględniania specyficznych problemów ochrony dziedzictwa architektonicznego w ramach polityki ochrony środowiska”, co ma na celu zmniejszenie „ryzyka pogorszenia stanu dziedzictwa architektonicznego”. Konwencja określa charakter sankcji administracyjnych. Zgodnie z art. 9 każde z państw zobowiązały się, „w ramach swoich kompetencji, do zagwarantowania odpowiedniej i stosownej reakcji właściwych organów w przypadku naruszenia przepisów prawa o ochronie dziedzictwa architektonicz-

nego. Stosowne sankcje mogą, w uzasadnionych okolicznościach, polegać na nałożeniu na sprawcę wykroczenia obowiązku rozebrania nowo wzniesionego budynku, który nie spełnia określonych warunków, albo przywrócenia dobra chronionego do stanu poprzedniego” (restitutio in integrum).

Konwencja akcentuje udział społeczeństwa i organizacji dla ochrony dziedzictwa architektonicznego. Każde państwo jest zobowiązane — zgodnie z art. 14 — celem „zwiększenia wpływu organów publicznych na identyfikację, ochronę, restaurację, zachowanie, administrowanie i promocję dziedzictwa architektonicznego” do

- 1) utworzenia „na różnych etapach podejmowania decyzji, właściwych mechanizmów wymiany informacji między Państwem, organami władzy regionalnej i lokalnej, instytucjami kulturalnymi, stowarzyszeniami i społeczeństwem”;
- 2) popierania „rozwoju mecenatu i organizacji o charakterze niezarobkowym, działających w tej dziedzinie”. Dla ochrony dziedzictwa architektonicznego istotne znaczenie mają działania informacyjne i szkoleniowe. Konwencja akcentuje w tym obszarze element „jedności dziedzictwa kulturalnego i istniejących powiązań między architekturą, sztuką, tradycjami i stylem życia w skali europejskiej, krajowej i regionalnej” (art. 15 ust. 2b) oraz konieczność pobudzenia lub poszerzenia „zainteresowania społeczeństwa, począwszy od wieku szkolnego, ochroną dziedzictwa, jakością tworzenia środowiska i architekturą” (art. 15 ust. 2a), co ma na celu popieranie, „zwłaszcza poprzez wykorzystanie współczesnej techniki przekazu i promocji, polityki szerzenia informacji i pogłębiania świadomości społecznej”. (art. 15 ust. 2) Każda ze Stron jest bowiem zobowiązana do: „rozwijania społecznej świadomości znaczenia dziedzictwa architektonicznego, zarówno jako elementu tożsamości kulturalnej, jak i źródła inspiracji i twórczości obecnych i przyszłych pokoleń” (art. 15 ust. 1), a także do „popierania szkolenia w zakresie różnych zawodów i rzemiosł związanych z ochroną dziedzictwa architektonicznego” (art. 16).

Ochrona wspólnego dziedzictwa kulturowego w świetle uregulowań podpisanego w Bonn 17 VI 1991 r. traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy³⁵

Podpisany 17 VI 1991 r. w Bonn traktat między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy to bilateralna umowa międzynarodowa która zmierza do „zamknięcia bolesnych rozdziałów przeszłości” oraz

35. Dz. U. z 1992 r. Nr 14, poz. 56. Zob. także Umowę między Rządem RP a Rządem RFN o współpracy kulturalnej sporządzoną w Bonn 14 VII 1997 r., Dz. U. 1999 r. Nr 39, poz. 37.

nawiązuje „do dobrych tradycji i przyjaznego współżycia w wielowiekowej historii Polski i Niemiec”, akcentując zarazem niezaprzeczalny wkład obu narodów w rozwój cywilizacji europejskiej. Obydwa państwa są bowiem „pomne niepowtarzalnego wkładu Narodów polskiego i niemieckiego do wspólnego europejskiego dziedzictwa kulturowego³⁶ oraz wielowiekowego wzajemnego wzbogacania się kultur obu Narodów, jak również znaczenia wymiany kulturalnej dla wzajemnego zrozumienia i pojednania narodów”.

Stąd też m.in. „uwzględniając historyczne zmiany w Europie, w szczególności ustanowienie jedności Niemiec oraz głębokie przemiany polityczne, gospodarcze i społeczne w Polsce”, a także „doceniając znaczenie Traktatu między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec o potwierdzeniu istniejącej między nimi granicy”, podpisanego 14 XI 1990 r. obie mawiające się strony postanowiły — w myśl art. 1 ust. 1 — „kształtować swoje stosunki w duchu dobrego sąsiedztwa i przyjaźni. Dążą do ścisłej pokojowej i partnerskiej współpracy we wszystkich dziedzinach. Świadome odpowiedzialności europejskiej dolożą starań, aby urzeczywistnić pragnienie obu Narodów osiągnięcia trwałego porozumienia i pojednania”.

Zgodnie z art. 2 strony „w kształtowaniu swych stosunków, a także w sprawach pokoju, bezpieczeństwa i współpracy w Europie i na świecie”, kierują się „przede wszystkim następującymi zasadami:

- (...) postępują zgodnie z prawem międzynarodowym, w szczególności Kartą Narodów Zjednoczonych, a także zgodnie z podpisanym 1 sierpnia 1975 r. w Helsinkach Aktem końcowym Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Paryską kartą dla nowej Europy z 21 listopada 1990 r. oraz dokumentami kolejnych spotkań KBWE,
- przestrzegają wzajemnie suwerennej równości, integralności terytorialnej, nietykalności granic, niezawisłości politycznej oraz zasady zakazującej użycia siły lub groźby jej użycia,
- potwierdzają prawo wszystkich narodów i państw do swobodnego stanowienia o swym losie bez zewnętrznej ingerencji oraz do kształtowania swego rozwoju politycznego, gospodarczego, społecznego i kulturalnego według własnych życzeń,
- stawiają w centrum swej polityki człowieka, z jego godnością i prawami, oraz troskę o przetrwanie ludzkości i zachowanie środowiska naturalnego,
- potępiają z całą stanowczością totalitaryzm, nienawiść rasową i etniczną, antysemityzm, ksenofobię i dyskryminację kogokolwiek, jak również prześladowanie z powodów religijnych i ideologicznych,
- uznają mniejszości i równorzędne grupy za naturalny pomost między Narodami polskim i niemieckim

oraz ufają, że te mniejszości i grupy wnoszą cenny wkład do życia ich społeczeństw,

- potwierdzają bezpośrednie obowiązywanie powszechnych norm prawa międzynarodowego w prawie krajowym i w stosunkach międzynarodowych oraz są zdecydowane sumiennie wypełniać swe zobowiązania umowne; będą we wszystkich dziedzinach urzeczywistniać Akt końcowy KBWE, Paryską kartę dla nowej Europy oraz pozostałe dokumenty KBWE”.

W zakresie także ochrony dziedzictwa kulturowego sprzyjać może — w myśl art. 12 ust. 1 partnerska współpraca „między regionami, miastami, gminami i innymi jednostkami terytorialnymi, w szczególności na obszarach przygranicznych”. Strony zobowiązały się „ulatawiać i wspierać tę współpracę we wszystkich dziedzinach, w szczególności działalność komisji międzyrządowej do spraw współpracy regionalnej i przygranicznej” (art. 12 ust. 2), a także „kierują się we współpracy regionalnej i przygranicznej w szczególności odnośnymi konwencjami” RE i dążą „do włączenia tej współpracy do działalności odpowiednich gremiów europejskich” (art. 12 ust. 3). M.in. także dla ochrony dziedzictwa kulturowego — zgodnie z art. 15 ust. 1 — Strony powinny „rozвивać współpracę naukową i techniczną”, „rozszerzać współpracę w tych dziedzinach na podstawie istniejących umów oraz wykorzystywać jej wyniki w drodze wspólnych przedsięwzięć” (art. 15 ust. 2), „popierać inicjatywy naukowców i instytucji badawczych, zmierzające do dynamicznego, harmonijnego i wszechstronnego rozwoju tej współpracy” (art. 15 ust. 3) oraz „popierać intensywną wymianę informacji i dokumentacji naukowo-technicznej, a także ulatawiać dostęp do instytutów naukowo-badawczych, archiwów, bibliotek i podobnych instytucji” (art. 15 ust. 4).

Ochrona dziedzictwa kulturowego jest nierozzerwalnie związana z ochroną środowiska. Stąd też, zgodnie z art. 16 ust.1 obydwu państwa „przywiązują duże znaczenie do zapobiegania zagrożeniom środowiska i do utrzymania naturalnych podstaw życia również w interesie przyszłych pokoleń. Potwierdzają swe zdecydowanie kontynuowania współpracy w dziedzinie ochrony środowiska na podstawie istniejących umów, a także jej dalszego rozszerzania w drodze umownej”. „Pierwszoplanowe znaczenie w tej współpracy” nadano ustaleniu i likwidacji obciążeń środowiska na obszarach przygranicznych, w szczególności w dorzeczu Odry (art. 16 ust. 2). Obydwa państwa zobowiązały się ponadto „angażować na rzecz rozwijania uzgodnionych strategii dotyczących regionalnej i międzynarodowej polityki ochrony środowiska w celu zapewnienia trwałego, sprzyjającego środowisku rozwoju w Europie” (art. 16 ust. 3).

36. Problematyka ta podejmowana jest w różnych płaszczyznach rozważań. Zob. *Kultura i prawo / Kultur und Recht*, red. naukowa J. Krukowski, O. Theisen, Lublin 1999, ss. 328.

Popularyzowanie dziedzictwa kulturowego związane jest rozwojem nieskrępowanej turystyki międzynarodowej. Zgodnie z art. 19 państwa–strony zobowiązały się podjąć „wszelkie stosowne działania w celu popierania i ułatwiania ruchu osobowego i turystyki”. (ust. 1) oraz dolożyć starań „dla usprawnienia i przyspieszenia, na zasadzie wzajemności, odpraw celnych i granicznych oraz dalszego rozwoju współpracy właściwych organów administracji” (ust. 2).

W zakresie ochrony tożsamości narodowej, kulturowej czy regionalnej mniejszości narodowych obu krajów stosunki obu państw oparte zostały na zasadzie wzajemności. Zgodnie art. 20:

- a) członkowie mniejszości niemieckiej w Polsce — „osoby posiadające polskie obywatelstwo, które są niemieckiego pochodzenia albo przyznają się do języka, kultury lub tradycji niemieckiej, a także osoby w Republice Federalnej Niemiec, posiadające niemieckie obywatelstwo, które są polskiego pochodzenia albo przyznają się do języka, kultury lub tradycji polskiej, mają prawo, indywidualnie lub wspólnie z innymi członkami swej grupy, do swobodnego wyrażania, zachowania i rozwijania swej tożsamości etnicznej, kulturalnej, językowej i religijnej bez jakiegokolwiek próby asymilacji wbrew ich woli. Mają oni prawo do pełnego i skutecznego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności bez jakiegokolwiek dyskryminacji i w warunkach pełnej równości wobec prawa” (ust. 2),
- b) „Strony realizują prawa i obowiązki zgodnie ze standardami międzynarodowymi dotyczącymi mniejszości, w szczególności zgodnie z Powszechną deklaracją praw człowieka Narodów Zjednoczonych z 10 grudnia 1948 r., Europejską konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z 4 listopada 1950 r., Konwencją o zwalczaniu wszelkich form dyskryminacji rasowej z 7 marca 1966 r., Międzynarodowym paktem praw obywatelskich i politycznych z 16 grudnia 1966 r., Aktem końcowym KBWE z 1 sierpnia 1975 r., Dokumentem kopenhaskiego spotkania w sprawie ludzkiego wymiaru KBWE z 29 czerwca 1990 r., jak również Paryską kartą dla nowej Europy z 21 listopada 1990 r.” (ust. 2),
- c) osoby zaliczane do mniejszości narodowych „mają w szczególności prawo, indywidualnie lub wspólnie z innymi członkami swej grupy, do:
- swobodnego posługiwania się językiem ojczystym w życiu prywatnym i publicznie, dostępu do informacji w tym języku, jej rozpowszechniania i wymiany,
 - zakładania i utrzymywania własnych instytucji, organizacji lub stowarzyszeń oświatowych, kulturalnych i religijnych, które mogą się ubiegać o dobrowolne wkłady finansowe i inne, jak również o pomoc publiczną, zgodnie z prawem krajowym, oraz

- które posiadają równoprawny dostęp do środków przekazu swojego regionu,
- wyznawania i praktykowania swej religii, w tym nabywania, posiadania i wykorzystywania materiałów religijnych oraz prowadzenia oświatowej działalności religijnej w języku ojczystym,
- ustanawiania i utrzymywania nie zakłóconych kontaktów między sobą w obrębie swego kraju, jak również kontaktów poprzez granice z obywatelami innych państw, z którymi łączą ich wspólne pochodzenie etniczne lub narodowe, dziedzictwo kulturalne lub przekonania religijne,
- używania swych imion i nazwisk w brzmieniu języka ojczystego,
- zakładania i utrzymywania organizacji lub stowarzyszeń w obrębie swojego kraju oraz uczestniczenia w międzynarodowych organizacjach pozarządowych,
- korzystania na równi z innymi ze skutecznych środków prawnych dla urzeczywistniania swoich praw, zgodnie z prawem krajowym” (ust. 3).

Zgodnie z art. 20 ust. 4 przynależność do mniejszości narodowych „jest sprawą indywidualnego wyboru osoby i że nie mogą z niego wynikać żadne niekorzystne następstwa”. Obydwa państwa uznały za konieczne objęcie ochroną na swych terytoriach „tożsamość etniczną, kulturalną, językową i religijną” mniejszości narodowych oraz stworzenie warunków „do wspierania tej tożsamości” (art. 21 ust 1) i doceniły „szczególne znaczenie wzmoczonej konstruktywnej współpracy w tej dziedzinie”, uznając, że współpraca ta „powinna umacniać pokojowe współzycie i dobre sąsiedztwo narodów polskiego i niemieckiego oraz przyczyniać się do porozumienia i pojednania między nimi”. Zgodnie z art. 16 ust. 2 strony tego traktatu zobowiązane są „w szczególności:

- w ramach obowiązujących ustaw wzajemnie umożliwiać i ułatwiać podejmowanie działań na rzecz wspierania członków” mniejszości narodowych „lub ich organizacji,
- mimo konieczności uczenia się oficjalnego języka odnośnego Państwa, dążyć zgodnie z właściwymi przepisami prawa krajowego do zapewnienia członkom” mniejszości narodowych „odpowiednich możliwości nauczania ich języka ojczystego lub w ich języku ojczystym w publicznych placówkach oświatowych, jak również tam, gdzie to jest możliwe i konieczne, posługiwania się nim wobec władz publicznych,
- uwzględniać historię i kulturę” mniejszości narodowych „w związku z nauczaniem historii i kultury w placówkach oświatowych,
- szanować prawo członków” tych mniejszości „do skutecznego uczestnictwa w sprawach publicznych, łącznie z udziałem w sprawach dotyczących ochrony i wspierania ich tożsamości,

— *podjąć niezbędne środki w tym celu po należytej konsultacji, zgodnie z procedurą podejmowania decyzji w danym Państwie, łącznie z kontaktami z organizacjami lub stowarzyszeniami grup wymienionych w artykule 20 ustęp 1*”.

Przyznanie w danym państwie członkom mniejszości narodowych uprawnień powiązane jest z respektem zasady lojalności członków tych społeczności wobec tego państwa. Zgodnie z art. 22 ust. 1 żadne ze zobowiązań wynikających z art. 20 i 21 nie może być interpretowane jako pociągające za sobą „prawo do angażowania się w jakąkolwiek działalność lub prowadzenia jakichkolwiek działań wbrew celom i zasadom Karty Narodów Zjednoczonych, innym zobowiązaniom wynikającym z prawa międzynarodowego lub wbrew postanowieniom Aktu końcowego KBWE, łącznie z zasadą integralności terytorialnej państw”. W myśl art. 22 ust. 2 każdy obywatel RP bądź w RFN należący do „mniejszości narodowych” jest zobowiązany „jak każdy obywatel, lojalnie postępować wobec danego Państwa, kierując się obowiązkiem wynikającym z ustawodawstwa tego Państwa”.

Traktat inspirowuje do podejmowania działań dla rozwoju „europejskiej tożsamości narodowej”. W myśl art. 23 ust. 1 „Strony będą, na podstawie istniejących między nimi umów i programów, intensyfikować i rozbudowywać wymianę kulturalną we wszystkich dziedzinach i na wszystkich szczeblach, wnosząc tym samym wkład do europejskiej tożsamości kulturowej. Będą w szczególności popierać współpracę między stowarzyszeniami twórców i artystów oraz instytucjami i organizacjami kulturalnymi, jak również bezpośrednie kontakty między polskimi i niemieckimi twórcami i artystami”, a „Istniejąca Komisja Mieszana będzie spotykać się co najmniej raz w roku, w celu zbadania stanu wymiany kulturalnej we wszystkich dziedzinach oraz dokonania uzgodnień co do dalszych przedsięwzięć” (art. 23 ust 2).

Dla ochrony dziedzictwa kulturowego należy zgodnie z art. 24 „w pełni wykorzystywać umowę o utworzeniu i działalności instytucji kultury”.

Jednym z przejawów popularyzacji własnego dziedzictwa kulturowego jest popularyzacja własnego języka. Zgodnie z art. 25 obie Strony:

- a) „potwierdzają swą gotowość do umożliwienia wszystkim zainteresowanym osobom pełnego dostępu do języka i kultury drugiego kraju i będą popierać odpowiednie państwowe oraz prywatne inicjatywy i instytucje” (ust. 1),
- b) „będą w większej mierze popierać upowszechnianie literatury klasycznej i współczesnej drugiego kraju zarówno w języku oryginalnym, jak i w przekładzie” (ust. 2),

- c) „opowiadają się zdecydowanie za rozszerzeniem możliwości nauki języka drugiego kraju w szkołach, uczelniach i innych placówkach oświatowych. Będzie się przy tym również dążyć do zakładania szkół, w których nauczanie będzie się odbywać w obu językach. Dolożą one ponadto starań na rzecz rozszerzenia możliwości studiów polonistycznych i germanistycznych w uczelniach drugiego kraju” (ust. 3),
- d) „będą współpracować w delegowaniu nauczycieli, w kształceniu i doskonaleniu zawodowym pracowników dydaktycznych oraz w rozwijaniu i udostępnianiu pomocy naukowych, łącznie z wykorzystaniem telewizji, radia, techniki audiowizualnej i komputerowej” (ust. 4). W myśl art. 23 ust. 5 „Prace niezależnej polsko-niemieckiej komisji do spraw podręczników szkolnych będą nadal popierane”.

Art. 26 odnosi się do szeroko rozumianej nauki i szkolnictwa, w tym także mającego znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego. Zgodnie z art. 26 ust. 1 przewidziane zostało znaczne rozszerzenie współpracy w dziedzinie nauki i szkolnictwa. Obydwie Strony zobowiązane są „w szczególności wspierać i nadal rozszerzać bezpośrednią współpracę i wymianę między szkołami, uczelniami oraz naukowymi instytucjami badawczymi, zarówno poprzez wymianę uczniów, studentów, nauczycieli, pracowników naukowych, jak i wspólne przedsięwzięcia”. Obydwa państwa potwierdzają także „zamiar zbadania możliwości wzajemnego uznawania okresów studiów i dyplomów uczelni” (art. 26 ust. 2).

Do zagadnień ochrony europejskiego dziedzictwa kulturowego odnosi się w sposób bezpośredni treść art. 28, zgodnie z którym Strony: a) „będą współpracować w zakresie zachowania i opieki nad europejskim dziedzictwem kulturowym. Będą dbać o ochronę zabytków”³⁷ (ust. 1), b) „otoczą szczególną opieką znajdujące się na ich terytoriach miejsca i dobra kultury, świadczące o wydarzeniach historycznych oraz osiągnięciach i tradycjach kulturalnych i naukowych drugiej strony, oraz zapewnią do nich swobodny i nieskrępowany dostęp bądź zadbają o taki dostęp w przypadkach, gdy jego zapewnienie nie należy do kompetencji Państwa. Wspomniane miejsca i dobra kultury znajdują się pod ochroną prawa każdej ze stron. Umawiające się Strony będą realizować w tym zakresie wspólne inicjatywy w duchu porozumienia i pojednania” (ust. 2), c) „będą dążyć w takim samym duchu do rozwiązywania problemów związanych z dobrami kultury i archiwaliami, poczynając od pojedynczych przypadków” (ust. 3).

Traktat inspirowuje Strony w art. 29 do: a) popierania wszechstronnych kontaktów osobistych między ich obywatelami, „żyjąc przekonanie, że rozwój kontak-

37. Na temat niemieckiego prawodawstwa ochrony zabytków: J. P. Pruszyński, *Ochrona prawna zabytków w Republice Federalnej Niemiec. Teksty i komentarze*, Warszawa 1992.

tów międzyludzkich jest niezbędną przesłanką porozumienia i pojednania obu Narodów” (ust. 1), b) popierania ścisłej współpracy „między partiami, związkami zawodowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi, organizacjami sportowymi, fundacjami oraz innymi organizacjami i zrzeszeniami społecznymi” (ust. 2), c) popierania działalności Forum Polsko-Niemieckiego (ust. 3).

W sprawie ochrony historycznych i współczesnych grobów i cmentarzy zostały wyrażone w art. 32 oświadczenia obu państw: a) „Republika Federalna Niemiec oświadcza, że polskie groby znajdujące się w Republice Federalnej Niemiec są otoczone szacunkiem oraz umożliwiona jest opieka nad nimi. Groby polskich ofiar wojen i tyranii, znajdujące się w Republice Federalnej Niemiec, podlegają ochronie prawa niemieckiego oraz będą zachowane i pielęgnowane” (ust. 1), b) „Rzeczpospolita Polska oświadcza, że niemieckie groby znajdujące się w Rzeczypospolitej Polskiej są otoczone szacunkiem oraz umożliwiona jest opieka nad nimi. Groby niemieckich ofiar wojen i tyranii, znajdujące się w Rzeczypospolitej Polskiej, podlegają ochronie prawa polskiego oraz będą zachowane i pielęgnowane” (ust. 2). Ponadto obie „Strony popierają współpracę organizacji i instytucji odpowiedzialnych w obu Państwach za groby ofiar wojen i tyranii. Umożliwiają w szczególności tym organizacjom i instytucjom rejestrację, uporządkowanie oraz opiekę nad takimi grobami” (ust. 3).

W myśl art. 33 ust. 2 obydwu państwa „będą współdziałać w zwalczaniu (...) karalnego handlu dziełami sztuki (...) Procedura i warunki tej współpracy zostaną uzgodnione odrębnie”. Obydwie Strony zadeklarowały także w art. 36 gotowość umacniania współpracy „w ramach organizacji międzynarodowych, ze szczególnym uwzględnieniem organizacji europejskich”. I w tym zakresie „będą wzajemnie udzielać sobie pomocy w rozwijaniu współpracy z międzynarodowymi, zwłaszcza europejskimi, organizacjami i instytucjami, których członkiem jest jedna ze Stron, w przypadku gdy druga Strona wyrazi odpowiednie zainteresowanie”.

Sporządzony w Bonn 17 VI 1991 r. „traktat nie jest wymierzony przeciw komukolwiek. Nie narusza on praw i zobowiązań, które wynikają z obowiązujących umów dwustronnych i wielostronnych, zawartych przez każdą z Umawiających się Stron z innymi państwami (art. 37). Został on, zgodnie z art. 38 ust. 1, 26 XI 1991 r. ratyfikowany („został on uznany za słuszny zarówno w całości, jak i każde z postanowień w nim zawartych, jest przyjęty, ratyfikowany i potwierdzony, będzie niezmiennie zachowywany”) i „obowiązuje przez dziesięć lat. Ulega on następnie

automatycznemu przedłużaniu na okresy pięcioletnie, jeżeli żadna z Umawiających się Stron nie wypowie go w drodze notyfikacji na rok przed upływem danego okresu obowiązywania” (ust. 2).

„Dziedzictwo kulturalne i naturalne” w prawodawstwie UNESCO³⁸

Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego³⁹, przyjęta w Paryżu 16 XI 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO) na jej siedemnastej sesji została „przyjęta, ratyfikowana i potwierdzona” przez Polskę w 1976 r.⁴⁰ Odnosi ona pojęcie dziedzictwa kulturalnego nie tylko do dziedzictwa poszczególnych państw, ale również wiąże je z wspólnym ponadpaństwowym dorobkiem kulturowym. W preambule międzynarodowej Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, podjętej przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zbraną w Paryżu w dniach od 17 X do 21 XI 1972 r. na swej siedemnastej sesji wymieniono szereg negatywnych zjawisk odnoszących się współcześnie do odziedziczonego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego:

- 1) „dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu coraz bardziej zagraża zniszczenie nie tylko wskutek szkód wywoływanych przyczynami tradycyjnymi, lecz także wskutek przeobrażeń społecznych i gospodarczych, które pogarszają sytuację przez zjawiska jeszcze groźniejszych szkód lub zniszczeń”,
 - 2) „uszkodzenie lub unicestwienie jakiegokolwiek dobra należącego do dziedzictwa kulturalnego lub naturalnego stanowi nieodwracalne zubożenie dziedzictwa wszystkich narodów świata”,
 - 3) „ochrona tego dziedzictwa na szczeblu krajowym jest często niedostateczna ze względu na skalę środków, jakich ona wymaga, i niewystarczalność zasobów gospodarczych, naukowych i technicznych kraju, na którego terytorium znajduje się dobro podlegające ochronie”.
- Jednocześnie przypomniano, że:
- 1) „akt konstytucyjny Organizacji przewiduje, iż będzie ona udzielała pomocy w pielęgnowaniu, rozwijaniu i rozpowszechnianiu wiedzy, czuwając nad zachowaniem ochrony światowego dziedzictwa oraz zalecając zainteresowanym narodom zawieranie odpowiedzialnych konwencji międzynarodowych”,
 - 2) „istniejące międzynarodowe konwencje, zalecenia i rezolucje dotyczące ochrony dóbr kulturalnych i naturalnych potwierdzają znaczenie, jakie ma dla

38. Na temat UNESCO zob. W. Sieroszewski, *Ochrona dóbr kultury w ustawodawstwie UNESCO*, Warszawa 1978; H. Nieć, *Ojczyzna dzieł sztuki. Międzynarodowa ochrona integralności narodowej spuścizny kulturowej*, Warszawa-Kraków 1980; *Vademecum konserwatora zabytków. 25 lat ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego*

i naturalnego, red. M. Konopka, „Biuletyn Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS”, Warszawa 1997–1999.

39. Zob. także: A. Bialek-Guillemette, *Konwencje dotyczące światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego — definicje, kryteria, liczby*, (w:) *Vademecum...*, s. 39–42

40. Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190.

wszystkich narodów świata zachowanie tych unikalnych i niezastąpionych dóbr bez względu na to, którego narodu są one własnością”,

- 3) „niektóre z dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego mają wyjątkowe znaczenie uzasadniające konieczność ich zachowania, jako elementu światowego dziedzictwa całej ludzkości”,
- 4) „wobec rozmiarów i wagi nowych niebezpieczeństw zagrażających tym dobrom cała społeczność międzynarodowa powinna wziąć udział w ochronie dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej powszechnej wartości przez udzielanie zbiorowej pomocy, która nie zastępując działania zainteresowanego Państwa, będzie je skutecznie uzupełniała”,
- 5) „niezbędne jest przyjęcie w tym celu nowych postanowień umownych, wprowadzających skuteczny system zbiorowej ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej powszechnej wartości, zorganizowany w sposób stały i w oparciu o nowoczesne metody naukowe”.

Omawiana konwencja definiuje pojęcie „dziedzictwa kulturalnego i naturalnego”. W myśl art. 1. „w rozumieniu niniejszej konwencji za dziedzictwo kulturalne i naturalne uważane są:

- zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,
- zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego”.

Konwencja definiuje odrębnie pojęcie „dziedzictwo naturalne”, za które uważane są:

- „pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne lub biologiczne albo zgrupowania takich formacji, przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego,
- formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania,
- miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania lub naturalnego piękna” (art. 2).

Konwencja w rozdziale II: Ochrona krajowa i ochrona międzynarodowa dziedzictwa kulturalnego i naturalnego określa zakres i formy tej ochrony:

- 1) „Każde Państwo będące stroną niniejszej Konwencji uznaje, że na nim spoczywa w pierwszym rzędzie obowiązek zapewnienia identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, o którym mowa w artykułach 1 i 2, znajdującego się na jego terytorium. Będzie się ono starało spełnić ten obowiązek zarówno własnymi siłami, wykorzystując maksymalnie swoje środki, jak również w razie konieczności, przy pomocy i współpracy międzynarodowej, z których może korzystać w szczególności w dziedzinach finansowej, artystycznej, naukowej i technicznej” (art. 4),
- 2) „W celu zapewnienia możliwie najskuteczniejszej ochrony i konserwacji oraz możliwie najbardziej aktywnej rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego znajdującego się na ich terytorium Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji będą starały w miarę możliwości i odpowiednio do warunków właściwych dla każdego kraju: a) prowadzić politykę ogólną zmierzającą do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączyć ochronę tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego; b) ustanowić na swoim terytorium — jeżeli nie są jeszcze ustanowione — jedną lub kilka służb ochrony, konserwacji i rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, posiadających odpowiedni personel i rozporządzających środkami pozwalającymi na wykonywanie przypadających im zadań; c) rozwijać studia i badania naukowe i techniczne oraz doskonalić metody interwencyjne, które pozwolą Państwu sprostać niebezpieczeństwom zagrażającym jego dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu; d) przedsięwziąć odpowiednie środki prawne naukowe, techniczne, administracyjne i finansowe w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania tego dziedzictwa; oraz e) popierać powstawanie lub rozwój krajowych albo regionalnych ośrodków kształcenia w dziedzinie ochrony, konserwacji i rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz zachęcać do podejmowania badań naukowych w tej dziedzinie” (art. 5).

Omawiana konwencja nadając narodowym dziedzictwom kulturalnym charakter uniwersalny posługuje pojęciem „dziedzictwa powszechnego”, nie ingerując ani w sferę suwerenności państwowej, ani też w cywilistycznie ujmowane prawa rzeczowe określone w krajowych, przedmiotowych porządkach prawnych: „Przy całkowitym poszanowaniu suwerenności Państw, na których terytorium znajduje się dziedzictwo kulturalne i naturalne wymienione w artykułach 1 i 2, i nie naruszając praw rzeczowych do tego dziedzictwa wynikających z ustawodawstwa krajowego Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji uznają, że stanowi ono dziedzictwo powszechne, w którego ochronie

ma obowiązek współdziałać cała społeczność międzynarodowa” (art. 6 ust. 1). Jednocześnie konwencja nakłada obowiązki na poszczególne państwa i ich organy:

- 1) „Państwa będące Stronami zobowiązują się zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji udzielić pomocy przy identyfikacji, ochronie, konserwacji i rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, o którym mowa w artykule 11 ustępy 2 i 4, jeżeli Państwo, na którego terytorium dziedzictwo to znajduje się, o nią się ubiega” (art. 6 ust. 2),
- 2) „Każde Państwo będące Stroną niniejszej Konwencji zobowiązuje się nie podejmować świadomie żadnych działań mogących wyrządzić bezpośrednio lub pośrednio szkodę dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu, o którym mowa w artykułach 1 i 2, znajdującemu się na terytorium innych Państw będących Stronami niniejszej Konwencji” (art. 6 ust. 3).

Konwencja posługuje się pojęciem „międzynarodowa ochrona dziedzictwa kulturalnego i naturalnego”, za którą „uważane jest ustanowienie systemu współpracy i pomocy międzynarodowej, mającego na celu udzielanie Państwom będącym Stronami Konwencji pomocy w ich wysiłkach podejmowanych w celu zachowania i zidentyfikowania tego dziedzictwa” (art. 7).

W myśl art. 8 ust. 1 „przy Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury” utworzony został „Międzyrządowy Komitet Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego o Wyjątkowej Powszechnej Wartości zwany «Komitetem Dziedzictwa Światowego». Składa się on z 15 Państw będących Stronami Konwencji, wybieranych przez Państwa będące Stronami Konwencji zebrane na Zgromadzeniu Ogólnym podczas sesji zwyczajnych Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Liczba Państw będących członkami Komitetu zostanie zwiększona do 21, począwszy od sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, która odbędzie się po wejściu w życie niniejszej Konwencji w stosunku do co najmniej 40 Państw”.

„Wybór członków Komitetu powinien zapewnić sprawiedliwą reprezentację różnych regionów i kultur świata” (art. 8 ust. 3). „W posiedzeniach Komitetu biorą udział z głosem doradczym jeden przedstawiciel Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury (Ośrodek rzymski), jeden przedstawiciel Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS) i jeden przedstawiciel Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i jej Zasobów (UICN), do których na wniosek Państw będących Stronami Konwencji, zebranych na Zgromadzeniu Ogólnym podczas sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, mogą przyłączyć się przedstawiciele innych organizacji międzyrządowych i pozarządowych, mających podobne cele” (art. 8 ust. 3).

„Państwa będące członkami Komitetu Dziedzictwa Światowego sprawują swój mandat do końca sesji zwy-

czajnej Konferencji Generalnej, podczas której zostały wybrane, do końca trzeciej kolejnej sesji zwyczajnej” (art. 9 ust. 1). „Jednakże mandat jednej trzeciej części członków wyznaczonych w pierwszych wyborach upływie z końcem pierwszej kolejnej sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, następującej po tej, podczas której zostali oni wybrani, mandat zaś drugiej trzeciej części członków wybranych w tym samym czasie upływie z końcem drugiej kolejnej sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, następującej po tej, podczas której zostali oni wybrani. Nazwy tych członków zostaną ustalone w drodze losowania przez Przewodniczącego Konferencji Generalnej po pierwszych wyborach” (art. 9 ust. 2). „Państwa będące członkami Komitetu wybierają na swych przedstawicieli osoby wykwalifikowane w zakresie dziedzictwa kulturalnego lub dziedzictwa naturalnego” (art. 9 ust. 3).

Komitet Dziedzictwa Światowego działa na podstawie uchwalonego przez siebie regulaminu wewnętrznego i może:

- 1) w każdym czasie zaprosić na swe posiedzenie organizację publiczną lub prywatną, jak też osoby prywatne w celu zasięgnięcia ich opinii w poszczególnych sprawach,
- 2) powoływać takie organy doradcze, jakie uzna za konieczne do wykonywania swych zadań (art. 10).

Zgodnie z art. 11 „Każde Państwo będące stroną niniejszej Konwencji przedstawia Komitetowi Dziedzictwa Światowego, w miarę wszelkich możliwości, wykaz dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, znajdujących się na jego terytorium i zasługujących na wpisanie na listę przewidzianą w ustępie 2 niniejszego artykułu. Wykaz ten, którego nie uważa się za wyczerpujący, powinien zawierać dokumentację dotyczącą miejsca położenia tych dóbr i znaczenia, jakie one przedstawiają” (ust. 1) „Na podstawie wykazów przedstawionych przez Państwa w wykonaniu ustępu 1 Komitet ustala, aktualizuje i rozpowszechnia pod mianem «Listy dziedzictwa światowego» wykaz dóbr dziedzictwa kulturalnego i dziedzictwa naturalnego określonych w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji, które uznaje za mające wyjątkową powszechną wartość na podstawie kryteriów ustalonych przez siebie. Zaktualizowane listy powinny być rozpowszechniane co najmniej raz na dwa lata” (ust. 2) „Wpisanie dobra na listę dziedzictwa światowego może nastąpić tylko za zgodą zainteresowanego Państwa. Wpisanie na listę dobra znajdującego się na terytorium, do którego rości sobie prawo suwerenności lub jurysdykcji kilka Państw, w niczym nie przesądza praw uczestników sporu” (ust. 3). „Komitet ustala, aktualizuje i rozpowszechnia, ilekroć tego wymagają okoliczności, pod mianem «Listy dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie» wykaz dóbr znajdujących się na liście dziedzictwa światowego, dla których ocalenia konieczne jest podjęcie wielkich robót i co do których wniesiono prośbę o pomoc zgodnie z niniejszą Konwencją. Lista ta powinna zawierać

kosztorys operacji. Na liście tej mogą znajdować się jedynie dobra dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, które są zagrożone poważnym i ściśle określonym niebezpieczeństwem, jak groźba unicestwienia wskutek przyspieszonego rozpadu, projekty wielkich robót publicznych albo prywatnych, szybki rozwój miast i turystyki, zniszczenia spowodowane zmianą wykorzystania lub własności gruntu, głębokie zmiany z nieznanymi przyczynami, opuszczenie z jakiegokolwiek powodu, wybuch lub groźba wybuchu konfliktu zbrojnego, kataklizmy i klęski żywiołowe, wielkie pożary, trzęsienia ziemi, obsuwanie się terenu, wybuchy wulkanów, zmiana poziomu wód, powodzie, przypływy morza. W każdej chwili, w razie nagłej potrzeby, Komitet może dokonać nowego wpisu na listę dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie i podać to bezwzględnie do publicznej wiadomości” (ust. 4). „Komitet ustala kryteria, na podstawie których dobro dziedzictwa kulturalnego i naturalnego może być wpisane na listy wymienione w ustępach 2 i 4 niniejszego artykułu”⁴¹ (ust. 5). „Przed odrzuceniem wniosku o wpisanie na jedną z dwóch list wymienionych w ustępach 2 i 4 niniejszego artykułu Komitet zasięga opinii Państwa będącego Stroną, na którego terytorium znajduje się dane dobro dziedzictwa kulturalnego lub naturalnego” (ust. 6). „Komitet w porozumieniu z zainteresowanymi Państwami koordynuje i popiera studia i badania potrzebne do ustalenia list, o których mowa w ustępach 2 i 4 niniejszego artykułu” (ust. 7).

Nieujęcie na Liście dziedzictwa światowego nie deprecjonuje wartości określonego dobra, gdyż zgodnie z art. 12 „fakt, że pewne dobro dziedzictwa kulturalnego i naturalnego nie zostało wpisane na jedną z list, o których mowa w artykule 11 ustępy 2 i 4, nie będzie oznaczać w żadnym wypadku, że dobro to nie ma wyjątkowej powszechnej wartości z punktu widzenia innych celów niż wynikające z wpisania na te listy”.

Zgodnie z art. 13 Komitet Dziedzictwa Światowego: a) „przyjmuje i rozpatruje wnioski o pomoc międzynarodową składane przez Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji w zakresie dotyczącym dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego znajdujących się na ich terytorium i wpisanych lub zasługujących na wpisanie na listy, o których mowa w artykule 11 ustępy 2 i 4. Przedmiotem tych wniosków może być ochrona, konserwacja, rewaloryzacja i ożywianie lub odtwarzanie tych dóbr” (ust. 1), a także „identyfikacja dziedzictwa kulturalnego i naturalnego określonego w artykułach 1 i 2, jeżeli wstępne badania pozwoliły stwierdzić, że prowadzenie dalszych badań jest celowe” (ust. 2), b) „decyduje, jaki bieg należy nadać tym wnioskom, określa w razie potrzeby rodzaj i zakres swej pomocy i opowiada do zawarcia w jego imieniu niezbędnych porozumień z zainteresowanym rządem” (ust. 3), c) „okre-

śla kolejność swych interwencji. Czyni to, biorąc pod uwagę znaczenie dóbr wymagających zabezpieczenia dla światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, konieczność zapewnienia pomocy międzynarodowej najbardziej reprezentatywnym dzielom przyrody lub geniuszu i historii narodów świata, jak również pilność podjęcia robót, a także rozmiary zasobów Państw, na których terytorium znajdują się zagrożone dobra, a w szczególności w jakiej mierze Państwa te są w stanie zapewnić ochronę tych dóbr własnymi środkami” (ust. 4), d) „ustala, aktualizuje i rozpowszechnia listę dóbr, co do których udzielono pomocy międzynarodowej” (ust. 5), e) „decyduje o wykorzystaniu zasobów Funduszu utworzonego w myśl artykułu 15 niniejszej Konwencji. Stara się on o znalezienie środków zwiększenia tego Funduszu i podejmuje w tym celu wszelkie stosowne kroki” (ust. 6), f) „współdziała z organizacjami międzynarodowymi i krajowymi, rządowymi i pozarządowymi, mającymi cele podobne do celów niniejszej Konwencji. W celu wprowadzenia w życie swych programów i realizacji swych projektów Komitet może zwrócić się do tych organizacji, a w szczególności do Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury (Ośrodek rzymski), do Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS) oraz do Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i Jej Zasobów (IUCN), jak również do innych organizacji publicznych lub prywatnych oraz do osób prywatnych” (ust. 7). Zgodnie z art. 13 ust. 8 „Decyzje Komitetu są podejmowane są większością dwóch trzecich członków obecnych i głosujących. Quorum stanowi większość członków Komitetu”.

Zgodnie z art. 14 ust. 1 aparatem pomocniczym Komitetu Dziedzictwa Światowego jest „sekretariat mianowany przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury”. Dyrektor ten, „korzystając w możliwie najszerszej mierze z usług Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury (Ośrodek rzymski), Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS) oraz Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i Jej Zasobów (IUCN) w zakresie ich właściwości i możliwości, przygotowuje dokumentację Komitetu, porządek dzienny jego posiedzeń i zapewnia wykonanie jego postanowień” (art. 14 ust. 2).

Dla skutecznej ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego utworzony został „fundusz ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego pod nazwą «Fundusz Dziedzictwa Światowego»” (art. 15 ust. 1). Składają się na Fundusz środki przekazane „stosownie do postanowień regulaminu finansowego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla

41. Zob. także: Wytyczne dla realizacji Konwencji Dziedzictwa Światowego, luty 1996 w przekładzie A. Żaryn, (w:) *Vademecum...*, s. 19–37.

Wychowania, Nauki i Kultury” (art. 15 ust. 2). W myśl art. 15 ust. 3 „Środki finansowe Funduszu powstają z: a) obowiązków i dobrowolnych składek Państw będących Stronami niniejszej Konwencji, b) wpłat, darów i zapisów czynionych przez: inne Państwa, Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, inne organizacje należące do systemu Narodów Zjednoczonych, w szczególności Program Rozwoju Narodów Zjednoczonych, oraz inne organizacje międzyrządowe, organizacje publiczne lub prywatne albo osoby prywatne, c) odsetek przypadających od sum Funduszu, d) dochodów ze zbiorów pieniężnych i wpływów z imprez organizowanych na rzecz Funduszu oraz e) wszelkich innych przychodów przewidzianych w regulaminie, który uchwali Komitet Dziedzictwa Światowego”. Zgodnie z klauzulą celowości Funduszu, zawartą w art. 15 ust. 4. „Składki na rzecz Funduszu i inne formy pomocy udzielanej Komitetowi mogą być wykorzystane wyłącznie na cele określone przez Komitet. Komitet może przyjmować wpłaty przeznaczone na realizację pewnego tylko programu lub odrębnego projektu pod warunkiem, że uprzednio podjął on decyzję o realizacji tego programu lub projektu. Wpłatom na Fundusz nie mogą towarzyszyć żadne warunki polityczne”. Konwencja przewiduje obligatoryjne obciążania finansowe na ten Fundusz. W myśl art. 16 ust. 1 „Niezależnie od wszelkich dodatkowych wpłat dobrowolnych Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji zobowiązują się wpłacać regularnie co dwa lata na Fundusz Dziedzictwa Światowego składki, których wysokość, obliczona według jednakowej stawki procentowej dla wszystkich Państw, zostanie uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Państw będących Stronami Konwencji, zebranych podczas sesji Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Ta uchwała Zgromadzenia Ogólnego wymaga większości głosów obecnych i głosujących Państw będących Stronami, które nie złożyły oświadczenia przewidzianego w ustępie 2 niniejszego artykułu. W żadnym wypadku składka obowiązkowa Państw będących Stronami Konwencji nie może przekroczyć 1% ich składki do budżetu zwyczajnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury”.

Konwencja dopuszcza możliwość uchylecia od tego obowiązku bowiem „każde Państwo, o którym mowa w artykule 31 lub 32 niniejszej Konwencji, może w chwili składania swych dokumentów ratyfikacyjnych, dokumentów przyjęcia lub przystąpienia złożyć oświadczenie, że nie będzie związane postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu” (art. 16 ust. 2). „Państwo będące stroną Konwencji, które złożyło oświadczenie przewidziane w ustępie 2 niniejszego artykułu, może w każdej chwili wycofać to oświadczenie w drodze zawiadomienia o tym Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Jednakże wycofanie oświadczenia bę-

dzie miało skutek w zakresie składek obowiązkowych należnych od tego Państwa dopiero od daty najbliższego Zgromadzenia Ogólnego Państw będących Stronami niniejszej Konwencji” (art. 16 ust. 3).

Ponadto, „aby Komitet mógł zaplanować swą działalność w sposób skuteczny, składki Państw będących Stronami niniejszej Konwencji, które złożyły oświadczenie przewidziane w ustępie 2 niniejszego artykułu, powinny być uiszczane regularnie, przynajmniej co dwa lata, i nie powinny być niższe od składek, jakich dokonywałoby dane Państwo, gdyby było związane postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu” (art. 16 ust. 4).

Konwencja wprowadza sankcję organizacyjną dla Państw — Stron Konwencji w przypadku zalegania z obowiązkami finansowymi. Zgodnie z art. 16 ust. 5 żadne z tych Państw „zalegające z wpłatą składek obowiązkowych lub dobrowolnych za bieżący i poprzedni rok kalendarzowy, nie może być wybrane na członka Komitetu Dziedzictwa Światowego. Postanowienie to nie ma zastosowania podczas pierwszych wyborów. Mandat takiego Państwa, będącego już członkiem Komitetu, wygasa z chwilą wyborów” przewidzianych w artykule 8 ust. 1 Konwencji.

Konwencja w art. 17 inspirowa Państwa będące Stronami Konwencji do umożliwienia powstawania i popierania idei tworzenia „fundacji lub publicznych i prywatnych stowarzyszeń krajowych mających na celu zachęcenie do dokonywania darów na rzecz ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego”, które zdefiniowane zostało w artykułach 1 i 2 tej Konwencji.

W myśl art. 18 „Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji współdziałają w akcjach zbiorów międzynarodowych, organizowanych pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na rzecz Funduszu Dziedzictwa Światowego. Ułatwiają one zbiórki organizowane w tym celu przez organizacje wymienione w artykule 15 ustęp 3”.

Warunki i tryb udzielania pomocy międzynarodowej został określony w rozdziale V Konwencji. Każde spośród Państw będących Stroną Konwencji „może zwracać się z prośbą o udzielenie pomocy międzynarodowej na rzecz dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej powszechnej wartości, znajdujących się na jego terytorium”, załączając „do wniosku dane informacyjne i dokumenty przewidziane w artykule 21, którymi rozporządza, potrzebne Komitetowi do powzięcia decyzji” (art. 19.) W myśl art. 20 „Z zastrzeżeniem postanowień artykułu 13 ustęp 2, artykułu 22 punkt (c) oraz artykułu 23 pomoc międzynarodowa przewidziana w niniejszej Konwencji może być udzielona jedynie na rzecz tych dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, które Komitet Dziedzictwa Światowego postanowił lub postanawia wpisać na jedną z list, o których mowa w artykule 11 ustępy 2 i 4”.

Do sfery prawa wewnętrznego należy uprawnienie Komitetu Dziedzictwa Światowego do określania pro-

cedury „rozpatrywania wniosków o udzielenie pomocy międzynarodowej, do której udzielenia jest powołany, a w szczególności ustala dane, jakie powinny być zamieszczone we wniosku, który powinien zawierać opis zamierzonej operacji i niezbędnych robót oraz ich kosztorys i wskazywać stopień ich pilności oraz przyczyny, z których powodu Państwo składające wniosek nie może ponieść całości wydatków z własnych środków. W każdym wypadku, gdy to jest możliwe, wnioski powinny być poparte opinią rzeczoznawców” (art. 21 ust. 1) Poza kolejnością mają być rozpatrywane wnioski dotyczące sfery stanów nadzwyczajnych. Zgodnie z art. 21 ust. 2 „Wnioski o pomoc złożone w związku z klęskami żywiołowymi lub katastrofami, ze względu na konieczność możliwie natychmiastowego podjęcia prac, powinny być przez Komitet rozpatrywane bezwzględnie i z pierwszeństwem przed innymi; Komitet powinien rozporządzać funduszami rezerwowymi przeznaczonymi na tego rodzaju wypadki”. W każdym z tych przypadków obowiązkowo przeprowadzane jest niezbędne postępowanie wyjaśniające i dowodowe. Zgodnie z art. 21 ust. 3 „Przed podjęciem decyzji Komitet przeprowadza badania i konsultacje, które uzna za niezbędne”.

Pomoc, której udziela Komitet Dziedzictwa Światowego może przybrać enumeratywnie wymienione w art. 22 formy: „a) studia nad zagadnieniami artystycznymi, naukowymi i technicznymi związanymi z ochroną, konserwacją, rewaloryzacją i ożywianiem lub odtwarzaniem dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, określonego w artykule 11 ustępy 2 i 4 niniejszej Konwencji, b) skierowanie rzeczoznawców, techników i wykwalifikowanych robotników do czuwania nad należyтым wykonaniem zatwierdzonego projektu, c) kształcenie specjalistów wszelkich szczebli w dziedzinie identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, d) dostarczanie urządzeń, którymi zainteresowane Państwo nie dysponuje lub których nie jest w stanie nabyć, e) udzielanie pożyczek nisko oprocentowanych lub nie oprocentowanych, które mogą być spłacane na warunkach długoterminowych, f) przyznawanie subwencji bezzwrotnych w wyjątkowych i szczególnie uzasadnionych wypadkach”, g) udzielanie „pomocy międzynarodowej krajowym lub regionalnym ośrodkom kształcenia specjalistów wszelkich szczebli w dziedzinie identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania dziedzictwa kulturalnego i naturalnego” (art. 23)

Udzielenie pomocy międzynarodowej w bliżej nie zdefiniowanym „poważnym zakresie może być udzielona tylko po szczegółowych badaniach naukowych, gospodarczych i technicznych. Badania te powinny opierać się na najbardziej nowoczesnych metodach ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania dziedzictwa kulturalnego i naturalnego i powinny odpowiadać celom niniejszej Konwencji. Ba-

dania powinny również mieć za zadanie poszukiwanie środków racjonalnego wykorzystania zasobów będących w dyspozycji zainteresowanego Państwa” (art. 24).

Art. 25 formułuje zasadę obligatoryjnego partycypowania w finansowanie „niezbędnych robót”, które powinny „w zasadzie tylko częściowo obciążać społeczność międzynarodową. Udział Państwa, które korzysta z pomocy międzynarodowej, powinien stanowić istotną część środków przeznaczonych na realizację każdego programu lub projektu, chyba że środki tego Państwa na to nie pozwalają”.

Formą prawną w której następuje przekazanie środków „pomocowych” jest porozumienie, które zawiera Komitet Dziedzictwa Światowego z Państwem korzystającym z jego pomocy. W zawartym między nimi porozumieniu ustalają „warunki, na jakich będzie wykonywany program lub projekt, na którego realizację udziela się pomocy międzynarodowej zgodnie z niniejszą Konwencją. Na Państwie korzystającym z tej pomocy spoczywa obowiązek kontynuowania ochrony, konserwacji i rewaloryzacji dóbr w ten sposób uratowania, zgodnie z warunkami ustalonymi w porozumieniu” (art. 26).

Rozdział VI Konwencji, zatytułowany Programy oświatowe zawiera przepisy dotyczące edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego. Zgodnie z art. 27 ust.1 „Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji będą się starały wszelkimi właściwymi środkami, a w szczególności przez ustalanie odpowiednich programów oświatowych i informacyjnych, wzmacniać w swoich społeczeństwach poszanowanie i przywiązanie do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, określonego w artykułach niniejszej Konwencji”. I „Zobowiązują się one równie szeroko informować społeczeństwo o niebezpieczeństwach, jakie zagrażają temu dziedzictwu, i o działaniach podjętych w zastosowaniu niniejszej Konwencji” (art. 27 ust. 2). „Państwa, które korzystają z pomocy międzynarodowej stosownie do postanowień Konwencji, podejmują niezbędne środki w celu rozpowszechnienia wiadomości o znaczeniu dóbr, na które ta pomoc została przeznaczona, i o roli, jaką ta pomoc odegrała” (art. 28).

Każde z Państw będących Stroną Konwencji jest zobowiązane do przedkładania okresowych sprawozdań „Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, w terminach i w formie przez nią określonych, o przepisach ustaw i innych aktów prawnych oraz o innych podjętych przez nie środkach w celu zastosowania niniejszej Konwencji, jak również o doświadczeniach uzyskanych w tej dziedzinie” (art. 29 ust. 2). Sprawozdania te są podawane do wiadomości Komitetowi Dziedzictwa Światowego (art. 29 ust. 2). Natomiast Komitet ten „składa sprawozdanie ze swej działalności na każdej sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury” (art. 29 ust. 3).

Ogólne wnioski końcowe

Charakteryzowane normy prawne, przy zmieniającym się systemie stanowienia i stosowania prawa w państwie to problematyka, która nie jest bez znaczenia dla współczesnej administracji publicznej. Jej znajomość cechować powinna nie tylko administrację zwaną umownie konserwatorską, ale również w ogóle podmioty, które uczestniczą w opiece nad zabytkami.

Jest to tym bardziej nieodzowne, że coraz częściej stają się one normami, które w zależności od ich miejsca w systemie źródeł prawa wewnętrznego determinują zakres działania i kompetencje administracji, a tym samym nie są również bez znaczenia dla pozycji prawnej podmiotów administrowanych, czyli tych do których czynności administracji są bezpośrednio skierowane.

The Concept of Cultural Heritage and Its Significance for Polish Public Administration in View of European Integration

In his reflections on international and European legal norms referring to the protection of cultural heritage in Poland the author presented select international bilateral conventions (involving the Republic of Poland and West Germany) as well as international European Council conventions which unfortunately do not encompass Poland; they include the Convention about the protection of architectural heritage (1985) which Poland did not ratify. European Community legislation is discussed against the background of the Treaty on the establishment of the European

Community and the "Association Convention" embracing Poland and the European Community together with its member states. The proposed analysis pertains to UNESCO legislation whose norms are binding for Poland upon the basis of signed and ratified international conventions. The author outlined the backdrop of constitutional expressions pertaining to the protection of cultural heritage, and examined the relations between the concepts of "national" and "European (joint) cultural heritage".